

Bērnu aizsardzības
centrs

**PĀRSKATS PAR
BĒRNU TIESĪBU UZRAUDZĪBAS
DIENESTA
BĀRĪNTIESU UZRAUDZĪBAS
DEPARTAMENTA
VEIKTAJĀM PĀRBAUDĒM
BĀRĪNTIESĀS
2025. GADĀ**

Rīga, 2026

SATURS

1. Bāriņtiesu lietvedībā esošo lietu uzraudzības pārbaudes 2025. gadā.....	4
2. Adopcijas lietas.....	8
2.1. Aizbildnībā un audžuģimenē esoša bērna adopcija	8
2.2. Pēcadopcijas uzraudzība	8
2.3. Ziņu sniegšana Labklājības ministrijai par adoptējamu bērnu	9
3. Būtiskākie aspekti, kuriem pievēršama uzmanība ārpusģimenes aprūpes lietās	10
3.1. Rakstiska pārskata par darbībām, kas veiktas, lai bērnam nodrošinātu piemērotu ārpusģimenes aprūpi, sagatavošana	10
3.2. Ārpusģimenes aprūpē nodota bērna saskarsmes tiesību nodrošināšana ar radniekiem un citām bērnam nozīmīgām personām	12
3.3. Dzīves apstākļu pārbaužu veikšanas un bērna viedokļa noskaidrošanas nozīmīgums ārpusģimenes aprūpes lietās	13
4. Aizbildnības lietas.....	16
4.1. Aizbildņa piemērotības izvērtēšana, informēšana par tiesībām, pienākumiem un atbildību	16
4.2. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras informēšana par aizbildnības nodibināšanu bērnam un aizbildņa iecelšanu	17
4.3. Datu ievade NPAIS.....	17
4.4. Ikgadējais norēķins	18
5. Lietas par ārkārtas aizbildnības nodibināšanu.....	18
6. Audžuģimeņu lietas.....	19
6.1. Audžuģimeņu ikgadējā izvērtēšana	19
6.2. Audžuģimenes un specializētās audžuģimenes statusa piešķiršana	20
6.3. Audžuģimenes un atbalsta centra sadarbība	21
6.4. Bērna psihofizioloģiskās attīstības pārskata saņemšana un izpilde	22
7. Lietas par bērnu ievietošanu aprūpes iestādē	23
8. Lietas par aizgādības tiesību pārtraukšanu un pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu vai prasības sniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai	25
8.1. Riska novērtēšana.....	25
8.2. Bāriņtiesas lēmuma pieņemšana gada laikā pēc aizgādības tiesību pārtraukšanas.....	25
8.2.1. Gada termiņa ievērošana un savlaicīga informācijas iegūšana.....	25
8.2.2. Periodiska informācijas iegūšana no sociālā dienesta	26
8.2.3. Vecāka informēšana, pārtraucot aizgādības tiesības	27
9. Aizgādības lietas.....	27
10. Atbalsts bērnam bārenim vai bez vecāku gādības palikušam bērnam pēc pilngadības sasniegšanas	29

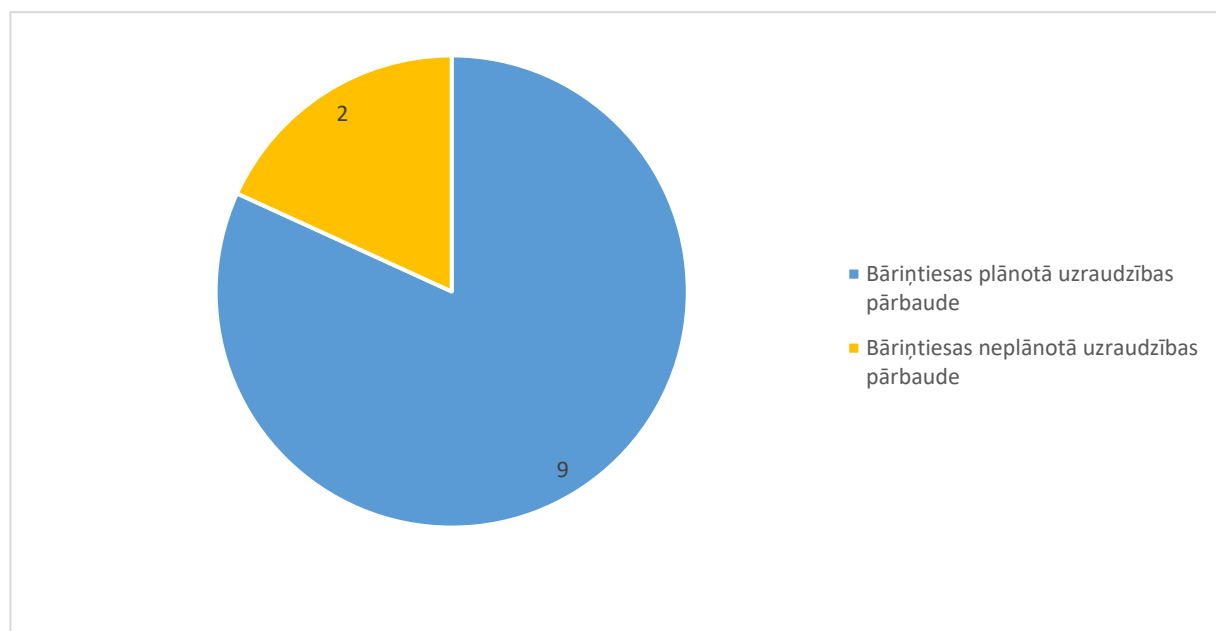
11. Pārbaūžu rezultātā bāriņtiesām sniegtais metodiskais atbalsts	29
--	-----------

1. Bāriņtiesu lietvedībā esošo lietu uzraudzības pārbaudes 2025. gadā

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma (turpmāk – BTAL) 65.¹ pantu un Ministru kabineta 2023. gada 19. decembra noteikumu Nr. 784 “Bērnu aizsardzības centra nolikums¹” (turpmāk – Nolikums) 3. un 4. punktu, Bērnu aizsardzības centra (turpmāk – Centrs) funkcijās ietilpst analizēt situāciju bērnu tiesību aizsardzības jomā, sniegt valsts un pašvaldību iestādēm un citām institūcijām ieteikumus bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanai un pilnveidošanai, kā arī uzraudzīt un kontrolēt BTAL un citu bērnu tiesību aizsardzību regulējošo normatīvo aktu ievērošanu. Nolikuma 8. punktā noteikts, ka Centra struktūrā ir Bērnu tiesību uzraudzības dienests (turpmāk – Uzraudzības dienests).

Atbilstoši Bāriņtiesu likuma 5. panta pirmajā daļā noteiktajai kompetencei Centrs uzrauga bāriņtiesu darbību bērna un aizgādībā esošās personas tiesību un interešu aizsardzībā un sniedz tām metodisko palīdzību.

Lai veicinātu bāriņtiesu darbības kvalitāti un bāriņtiesas darbinieku izpratni un atbildību par to kompetencē esošo jautājumu veikšanu, Uzraudzības dienests 2025. gadā veica **11 pārbaudes – 9 plānotās uzraudzības pārbaudes** bāriņtiesās, pārbaucēju realizācijā lietojot nevis kontrolējošo, bet uzraudzības modeli, tādējādi sadarbībā ar bāriņtiesām veicot bāriņtiesu uzraudzības pārbaudi, veicinot pašas iestādes iesaisti savas darbības izvērtēšanā². Papildus tika veiktas **2 bāriņtiesu uzraudzības pārbaudes**, kuras tika veiktas **klātienē ārpus plānotajām pārbaudēm**, pārbaudot tikai atsevišķu kategoriju lietas, lai pārliecinātos par darbību atbilstību normatīvo aktu prasībām (*skat. 1. attēlu*).

1. attēls

¹ Ministru kabineta 2023. gada 19. decembra noteikumi Nr. 784 "Bērnu aizsardzības centra nolikums", pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/348479>

² Lietu kontroli un izvērtējumu pēc noteiktām veidlapām veic bāriņtiesas darbinieki.

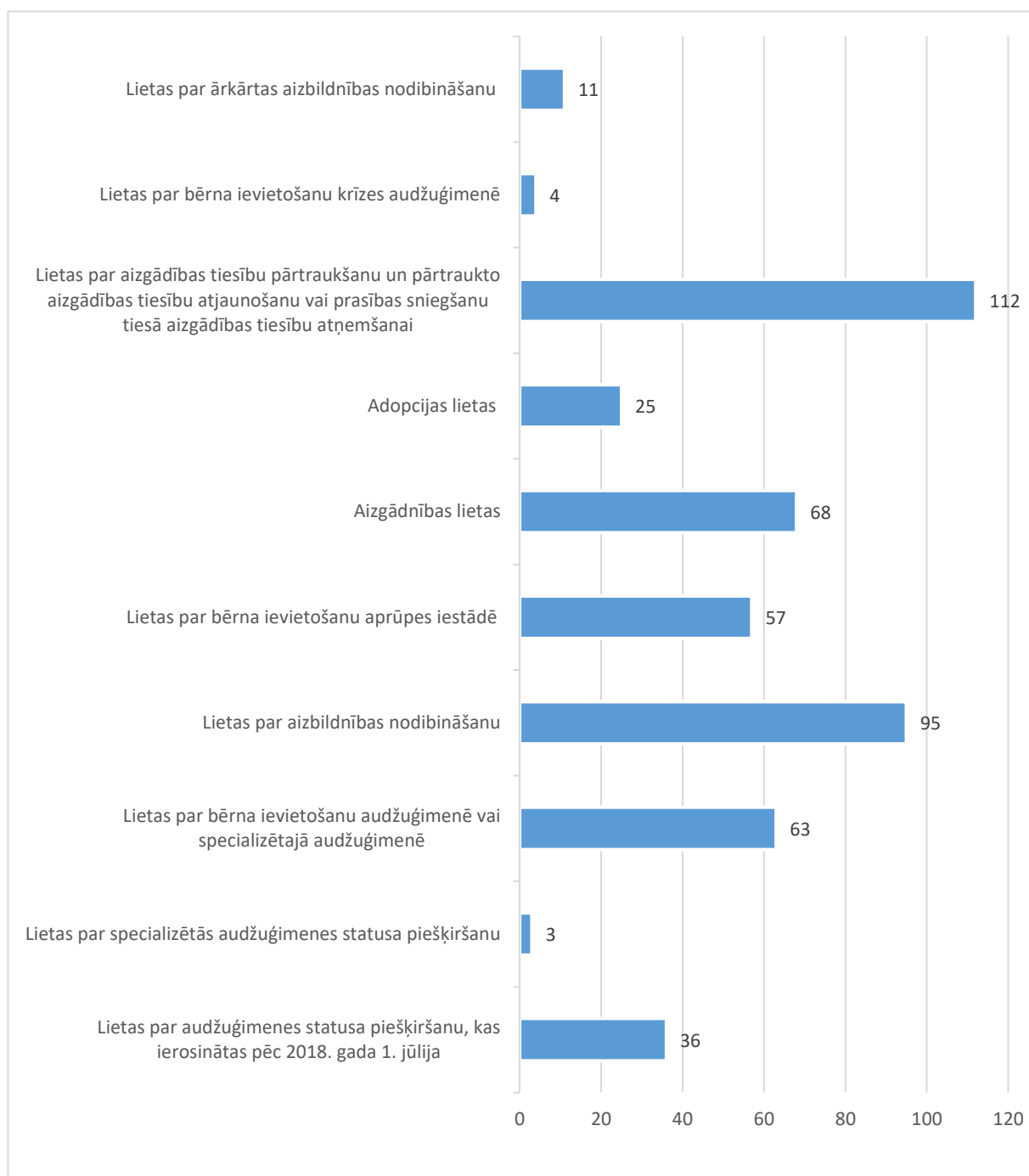
Galvenais bāriņtiesas darba kvalitātes uzraudzības mērķis ir panākt, lai bāriņtiesa prioritāri nodrošinātu bērnu un aizgādībā esošu personu tiesību un tiesisko interešu aizsardzību, savā darbībā ievērojot labas pārvaldības principu, proti, darbojas normatīvajos aktos noteiktajās pilnvarās, ir tiesiska un uzticama, nodrošina pretimnākošu un cieņpilnu attieksmi pret privātpersonu, bāriņtiesa darbības veic pietiekami un savlaicīgi, nodrošinot normatīvajos aktos noteikto prasību izpildi bērnu tiesību aizsardzības jomā.

Centra Uzraudzības dienesta Bāriņtiesu uzraudzības departamentā 2025. gadā noteiktās pārbaudītu prioritātes bija:

- bāriņtiesas darbības izvērtēšana adoptējamā bērna pirmsadopcijas un pēcadopcijas aprūpē un uzraudzībā;
- bāriņtiesas darbības izvērtēšana bērna, kas atrodas ārpusģimenes aprūpē, saskarsmes tiesību nodrošināšanā un veicināšanā ar bērnam tuviem radniekiem (vecākiem, brāļiem, māsām u.c.);
- bāriņtiesas darbības izvērtēšana lietās par aizgādībā esošo personu pārskatīšanu Civilprocesa likuma noteiktajā termiņā;
- bāriņtiesas darbību izvērtēšana audžuģimeņu statusa piešķiršanas lietās, kas sagatavoti pēc 2018. gada 1. jūlija, un ikgadējo izvērtējumu īstenošana saskaņā ar Ministru kabineta noteikumu Nr. 354 “Audžuģimenes noteikumi” (turpmāk – MK noteikumi Nr. 354) 3. punktu;
- bāriņtiesas darbības izvērtēšana lietās par aizgādības tiesību pārtraukšanu, aizgādības tiesību atjaunošanu, prasības sniegšanu tiesā, lietās, kas ierosinātas pēdējo 2 gadu laikā kopš pārbaudes uzsākšanas.

Nemot vērā izvirzītās prioritātes, bāriņtiesās **izlases kārtībā tika pārbaudītas 474 bāriņtiesu lietvedībā esošas lietas 10 lietu kategorijās:**

- 1) **36** lietas par audžuģimenes statusa piešķiršanu, kas ierosinātas pēc 2018. gada 1. jūlija;
- 2) **3** lietas par specializētās audžuģimenes statusa piešķiršanu;
- 3) **63** lietas par bērna ievietošanu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē;
- 4) **4** lietas par bērna ievietošanu krīzes audžuģimenē;
- 5) **95** lietas par aizbildnības nodibināšanu;
- 6) **57** lietas par bērna ievietošanu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestādē (turpmāk – aprūpes iestāde);
- 7) **68** aizgādības lietas;
- 8) **25** adopcijas lietas;
- 9) **112** lietas par aizgādības tiesību pārtraukšanu un pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu vai prasības sniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai;
- 10) **11** lietas par ārkārtas aizbildnības nodibināšanu (*skat. 2. attēlu*).

2. attēls

Galvenais bāriņtiesas darba kvalitātes uzraudzības mērķis ir panākt, lai bāriņtiesa saskatītu savā darbībā esošās nepilnības un veiktu darbības kvalitātes pilnveidi, prioritāri nodrošinot bērnu un aizgādībā esošu personu tiesību un tiesisko interešu aizsardzību.

Pārbaužu laikā novērots, ka lielākā daļa pārbaudīto bāriņtiesu šādu pašpārbaudes formu uzskatīja par noderīgu un bija ieinteresētas veikt pašpārbaudi, aizpildot iekšējās kontroles veidlapas (turpmāk – Veidlapa) izvēlētajās lietās. Gandrīz visas bāriņtiesas atzina, ka pašpārbaudes veikšana ir prasījusi papildu resursus bāriņtiesas darbiniekiem, taču pašpārbaude atzīta par noderīgu instrumentu, izmantojot to ikdienā, lai konstatētu arī citās lietās to atbilstību normatīvo aktu prasībām, novērstu iespējamus trūkumus lietu pašpārbaudes gaitā. Pozitīvi

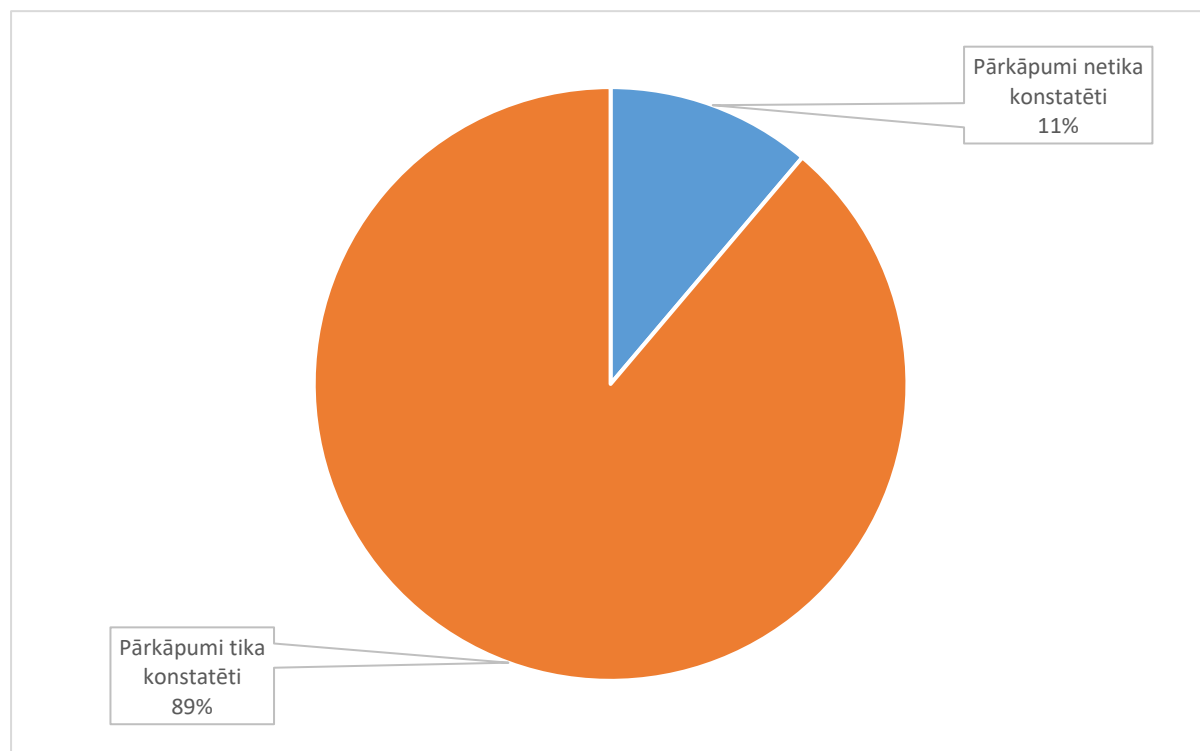
vērtējama bāriņtiesu rīcība, tūlītēji pārbaudes gaitā novēršot pašu bāriņtiesu konstatētās nepilnības, kuras bija iespējams novērst.

Lai arī pašpārbaudes forma vairumā bāriņtiesu tika atzīta par noderīgu un vērtīgu pieredzi, tomēr secināms, ka ne visas bāriņtiesas bija pilnībā aizpildījušas Veidlapas, tādējādi Uzraudzības dienestam bija apgrūtināti izprast atsevišķu lietu būtību un bāriņtiesas darbību atbilstību normatīvo aktu prasībām. Tā rezultātā Uzraudzības dienests pārbaūžu noslēguma tiešsaistes tikšanās laikā precizēja Veidlapās iztrūkstošo informāciju. Uzsverams, ka visas bāriņtiesas pārzināja savas lietas un spēja sniegt pilnīgu un vispusīgu informāciju, padziļināti raksturot ar konkrēto lietu saistītus aspektus.

Analizējot 2025. gada pārbaūžu aktos fiksētos trūkumus un nepilnības, Uzraudzības dienests secināja, ka bāriņtiesas pārzina normatīvo aktu regulējumu, tomēr savā darbībā ne vienmēr pilnvērtīgi un atbilstošā kvalitātē veic noteiktos pasākumus bērnu personisko interešu un tiesību aizsardzībai, personu ar ierobežotu rīcībspēju interešu aizsardzībai. Turklāt vērojams, ka atsevišķos gadījumos vieni un tie paši trūkumi tiek pieļauti sistemātiski, veidojot neatbilstošu bāriņtiesas darbības praksi.

Būtiski, ka gandrīz visās bāriņtiesās pārbaūžu gaitā konstatēts nepietiekams un nesamērīgs darbinieku skaits attiecībā pret veicamā darba apjomu. Kā iemesls jaunu darbinieku piesaistei tiek minēts zema atalgojuma attiecībā pret izglītības un pieredzes prasībām, kā arī darba intensitāte un sarežģītība.

No 474 pārbaudītajām bāriņtiesu lietvedībā esošajām lietām, pārkāpumi tika konstatēti 421 lietā, kas ir 89% no visu pārbaudīto lietu skaita, un pārkāpumi netika konstatēti 53 lietās, kas ir 11% no pārbaudīto lietu skaita (par pārkāpumu šajā situācijā tiek uzskatīts arī procesuāls pārkāpums, kas tieši neskar bērna tiesību un interešu nodrošināšanu, bet, piemēram, normatīvajā aktā noteikto termiņu neievērošana, uzaicinot personas uz bāriņtiesas sēdi u.c. (*skat. 3. attēlu*).

3. attēls

2. Adopcijas lietas

2.1. Aizbildnībā un audžuģimenē esoša bērna adopcija

Saskaņā ar Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumu Nr. 667 “Adopcijas kārtība” (turpmāk – MK noteikumi Nr. 667) 11. punktā noteikto, ja bērns atrodas aizbildnībā, bāriņtiesa, kura pieņēmusi lēmumu par aizbildnības nodibināšanu un aizbildņa iecelšanu, divu mēnešu laikā no dienas, kad bērns kļuvis adoptējams, noskaidro aizbildņa viedokli par bērna adopciju aizbildņa ģimenē vai citā ģimenē.

Ja aizbildnis vēlas adoptēt savu aizbilstamo, viņš divu mēnešu laikā pēc bērna viedokļa izteikšanas par adopciju iesniedz bāriņtiesā atbilstoši savai dzīvesvietai adopcijas pieteikumu. Bāriņtiesa izvērtē aizbildņa piemērotību adoptētāja statusam un lemj par personas atzīšanu par adoptētāju un adopcijas atbilstību adoptējamā bērna interesēm.³

Situācijās, kad bērns jau aug attiecīgā aizbildņa ģimenē vai audžuģimenē, bāriņtiesa nelemj par bērna nodošanu pirmsadopcijas aprūpē, vienlaikus, bāriņtiesa pirms lēmuma par adopcijas atbilstību adoptējamā bērna interesēm pēc būtības izvērtē un noskaidro, vai starp bērnu un adoptētāju izveidojušās patiesas bērna un vecāku attiecības.

Uzsverams, ka ikgadējās dzīves apstākļu pārbaudes aizbildnības un audžuģimenes uzraudzības ietvaros nav uzskatāmas par pirmsadopcijas novērtējumu. No brīža, kad aizbildnis vai audžuģimene iesniegusi iesniegumu ar lūgumu kļūt par adoptētāju aizbildnībā esošam vai audžuģimenē ievietotam bērnam, lai izvērtētu, vai starp bērnu un potenciālajiem adoptētājiem izveidojusies patiesas vecāku un bērna attiecības, ievērojama vispārējā adopcijas kārtība.

Bāriņtiesa, kas atbilst adoptētāja dzīvesvietai, pēc adoptējamā bērna nodošanas pirmsadopcijas aprūpē veic ģimenes izpēti, ja nepieciešams, piesaistot citus speciālistus un apmeklējot to vismaz trīs reizes pirmsadopcijas aprūpes laikā, lai konstatētu, vai ir pamats uzskatīt, ka pēc adopcijas starp adoptētāju un adoptējamo bērnu izveidosies patiesas vecāku un bērna attiecības.⁴

Secināts, ka viena bāriņtiesa nav ievērojusi MK noteikumu Nr. 667 28. punkta prasības, proti, bāriņtiesa nav izvērtējusi personas piemērotību adoptētāja statusam.

2 bāriņtiesu divās pārbaudītajās lietās Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmā (turpmāk – NPAIS) konstatētas datu nepilnības (viena adopcijas lieta nav reģistrēta NPAIS, viena adopcijas lieta bāriņtiesā ir izbeigta, taču NPAIS norādīta kā “aktīva”).

Detalizētu informāciju par adopcijas kārtību skatīt Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 6. metodikā.⁵

2.2. Pēcadopcijas uzraudzība

Viena no pārbaudēs konstatētajām nepilnībām adopcijas lietās ir bijusi saistīta ar pēcadopcijas uzraudzības veikšanu.

³ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 667 13. punktā noteikto.

⁴ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 667 45. punktā noteikto.

⁵ Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 6. metodika apskatāma šeit: <https://www.bac.gov.lv/lv/media/1713/download?attachment>

Lai pārliecinātos par bērna dzīves apstākļiem un iekļaušanos ģimenē pēc adopcijas apstiprināšanas tiesā, adoptētāja dzīvesvietas bāriņtiesa divus gadus pēc adopcijas apstiprināšanas regulāri vērtē bērna aprūpi ģimenē viņa dzīvesvietā (turpmāk – pēcadopcijas uzraudzība).⁶

Konstatēts, ka vienā no pārbaudītajām lietām bāriņtiesa nav ievērojusi MK noteikumu Nr. 667 53.1 apakšpunkta prasības, proti, vērtējot bērna aprūpi ģimenē un veicot sarunu ar bērnu, saruna nav noformēta sarunas protokola veidā.

Lai arī likumdevējs nav noteicis konkrētu adoptētāja dzīvesvietas apsekojumu un veicamo pārrunu skaitu, ir skaidri norādīts, ka pēcadopcijas uzraudzības mērķis ir gūt pārliecību par bērna dzīves apstākļiem un iekļaušanos ģimenē pēc adopcijas apstiprināšanas tiesā.

Uzraudzības dienesta ieskatā bāriņtiesai ir ārkārtīgi būtiski vēltīt pienācīgu uzmanību atbalsta sniegšanai adoptētājiem, ģimenei kopumā, tādēļ ieteicams izvērtēt nepieciešamību biežāk nekā reizi gadā novērtēt adoptētā bērna aprūpi un uzraudzību ģimenē, noskaidrot, vai adoptētājiem nepieciešams atbalsts kādu radušos sarežģījumu risināšanai, vai bērns tiek aprūpēts atbilstoši vecumam, vai bērna attīstībai ir radīti nepieciešamie apstākļi, vai tiek nodrošināta pilnvērtīga bērna pārstāvība viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās, kādas ir adoptētā bērna attiecības ar pārējiem ģimenē dzīvojošajiem bērniem un citiem ģimenes locekļiem, kā citi ģimenes locekļi uztver adoptēto bērnu, kā adoptētais bērns ir iekļāvis sociālajā vidē – bērnudārza grupiņā vai skolā klasē, kā vecāki jūtas kā adoptētāji, vai tādēļ nav radušies kādi sarežģījumi, kādas ir adoptētāju savstarpējās attiecības pēc bērna ienākšanas ģimenē, vai tās nav mainījušās, vai abi adoptētāji izjūt atbildību par bērnu un viņa attīstību u.c.⁷

2.3. Ziņu sniegšana Labklājības ministrijai par adoptējamu bērnu

Izvērtējot veikto pārbaužu rezultātus, secināts, ka bāriņtiesu darbībā ir konstatētas darbību nepilnības saistībā ar ziņu sniegšanas savlaicīgumu Labklājības ministrijai par bērniem, kuri kļuvuši adoptējami.

Labklājības ministrija veic adoptējamo bērnu un adoptētāju uzskaiti, izdarot attiecīgus ierakstus adopcijas reģistrā.⁸ Ministru kabineta 2022. gada 1. februāra noteikumi Nr. 81 “Adopcijas reģistra noteikumi” (turpmāk MK noteikumi Nr. 81) nosaka adopcijas reģistrā iekļaujamos datus par adoptējamiem bērniem, adoptētājiem, adopcijas procesu, kā arī šo datu apjomu, datu apstrādes noteikumus un kārtību. MK noteikumu Nr. 81 2. punktā noteikts, ka adopcijas reģistrs ir valsts informācijas sistēma, un tās pārzinis ir Labklājības ministrija. Adopcijas reģistrā iekļautajai informācijai ir ierobežotas pieejamības statuss. Ņemot vērā minēto, adopcijas reģistrā iekļaujama informācija par katru bērni un bez vecāku gādības palikušu bērnu, kurš ir adoptējams. Par adoptējamu bērnu uzskatāms bērns, kura vecāki vai aizbildnis devis piekrišanu bērna adopcijai, vecākiem ar tiesas spriedumu atņemtas bērna aizgādības tiesības, bērna vecāki ir miruši, bērna vecāki vai viņu dzīvesvieta nav zināma.

Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 667 prasībām, aprūpes iestādes vadītājs aizpilda bērna uzskaites lapu un nosūta to Labklājības ministrijai, kā arī informē par to bāriņtiesu, kura pieņēmusi lēmumu par bērna ārpusģimenes aprūpi mēneša laikā kopš dienas, kad noskaidrots

⁶ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 667 53. punktā noteikto.

⁷ Sīkāku informāciju skatīt Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 6.7.7.3. apakšnodaļā “Bērna aprūpes un uzraudzības ģimenē regulāra novērtēšana”.

⁸ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 667 2. punktā noteikto.

bērna viedoklis un bērns kļuvis adoptējams.⁹ Vienas bāriņtiesas 1 pārbaudītajā lietā konstatēts, ka nav saņemta informācija no bērnu aprūpes iestādes vadītāja par to, ka ir aizpildīta bērna uzskaites lapa un nosūtīta Labklājības ministrijai.

Par aizbildnībā nodotu bērnu ziņas kā par adoptējamu bērnu, kopā ar aizbildņa apliecinājumu par piekrišanu adopcijai (apliecinātu kopiju) Labklājības ministrijai tiek sniegtas tad, ja aizbildnis piekrīt bērna adopcijai citā ģimenē.¹⁰

Bāriņtiesa, kura pieņēmusi lēmumu par aizbildnības nodibināšanu un aizbildņa iecelšanu, divu mēnešu laikā no dienas, kad bērns kļuvis adoptējams, noskaidro aizbildņa viedokli par bērna adopciju aizbildņa ģimenē vai citā ģimenē.¹¹ Konstatēts, ka 5 bāriņtiesu 21 pārbaudītajā lietā šī prasība netika ievērota.

Savukārt, ja bērns atrodas audžuģimenē vai specializētā audžuģimenē, bāriņtiesa, kura pieņēmusi lēmumu par bērna ievietošanu audžuģimenē, divu mēnešu laikā no dienas, kad bērns kļuvis adoptējams, noskaidro, vai audžuģimene vēlas adoptēt audžuģimenē esošo bērnu, un, ja audžuģimene nav izteikusi vēlmi viņu adoptēt, nosūta bērna uzskaites lapu Labklājības ministrijai.¹² Pārbaūžu rezultātā konstatēts, ka šī prasība netika ievērota 4 bāriņtiesu 11 pārbaudītajās lietās.

Bāriņtiesa, pārstāvēt ārpusģimenes aprūpē nodota bērna tiesības un intereses, nodrošina, lai situācijā, kad bērns kļuvis adoptējams, dati par adoptējamu bērnu pēc iespējas ātrāk nonāktu adopcijas reģistrā. Savlaicīga informācijas sniegšana adopcijas reģistram ir būtiska, jo tādējādi tiek nodrošināta bērna tiesību pamatprincipu ievērošana, tiek aizsargātas bērna labākās intereses, tiecoties uz bērna situācijas ilgtspējīgu risinājumu, tostarp nodrošinot bērnam emocionāli tuvas, pastāvīgas, ģimeniskas attiecības, iespēju augt drošā, bērnam labvēlīgā, atbalstošā vidē, ievērojot BTAL 6. panta otrajā prim daļā noteiktos kritērijus.

Detalizētāka informācija par iepriekš minēto kritēriju skaidrojumiem aplūkojami Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 5. metodikas 4. apakšnodaļā “Bērna labāko interešu apsvērumi, kas ņemami vērā sagatavojot atzinumu vai tiesā sniedzamās ziņas”.¹³

3. Būtiskākie aspekti, kuriem pievēršama uzmanība ārpusģimenes aprūpes lietās

3.1. Rakstiska pārskata par darbībām, kas veiktas, lai bērnam nodrošinātu piemērotu ārpusģimenes aprūpi, sagatavošana

Pirms lēmuma pieņemšanas par bērna nodošanu ārpusģimenes aprūpē, bāriņtiesa sagatavo rakstisku pārskatu par darbībām, kas veiktas, lai bērnam nodrošinātu piemērotu aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē (turpmāk – pārskats) saskaņā ar Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumu Nr. 1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi” (turpmāk – MK noteikumi Nr. 1037) 81.² noteikto.

⁹ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 667 10. punktā noteikto.

¹⁰ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 667 14. punktā noteikto.

¹¹ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 667 11. punktā noteikto.

¹² Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 667 15. punktā noteikto.

¹³ Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 5. metodikas 4. apakšnodaļa apskatāma šeit:

<https://www.bac.gov.lv/lv/media/1776/download?attachment>

Pārskatā iekļaujams potenciālā aizbildņa vārds, uzvārds, dzimšanas gads un deklarētās dzīvesvietas adrese, viedoklis un iemesli, kas liedz minētajai personai kļūt par aizbildni.

Norādāms tā ārpusģimenes aprūpes atbalsta centra (turpmāk – atbalsta centrs) darbinieka vārds, uzvārds, ar kuru pārrunāta iespēja audžuģimenei vai specializētajai audžuģimenei uzņemt bērnu, kā arī iemesli, kādēļ attiecīgā audžuģimene nevar uzņemt bērnu.

Jānorāda datums, kad iegūta šajā punktā minētā informācija un ziņas no Fizisko personu reģistra un Audžuģimeņu informācijas sistēmas (turpmāk – AGIS).¹⁴

Pārskats ir dokuments, kurā apkopojama informācija par bērna īpašībām, vajadzībām, iemesliem ārpusģimenes aprūpei, kas sniedz iespēju veikt bērna individuālo vajadzību izvērtēšanu un tām maksimāli atbilstoša ārpusģimenes aprūpes veida meklēšanu.

Aprūpes iestādē ievietotiem bērniem pārskats regulāri jāaktualizē. Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 81.³ punktā noteikto, ja bērnam vecumā līdz 3 gadiem pirmreizējas informācijas ieguves laikā nav bijis iespējams nodrošināt ārpusģimenes aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē, un bērns ievietots aprūpes iestādē, bāriņtiesa ne retāk kā reizi trijos mēnešos aktualizē pārskatā norādīto informāciju, iekļaujot arī aprūpes iestādes sniegto informāciju par bērna saskarsmi ar vecākiem, brāļiem, māsām, vecvecākiem, kā arī citām personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, un minēto personu sadarbību ar aprūpes iestādi, kā arī informāciju par bērna fizisko un psihosociālo attīstību, un pašvaldības sociālā dienesta sniegto informāciju par veikto sociālo darbu, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē.

Savukārt saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 81.⁴ punktā noteikto, par bērnu vecumā no 3 līdz 18 gadiem bāriņtiesa atbilstoši šo noteikumu 81.³ punktam aktualizē informāciju ne retāk kā reizi 6 mēnešos.

10 no 11 pārbaudītajām bāriņtiesām (kopā 10 bāriņtiesās 51 aizbildnības lietā, 4 bāriņtiesās 10 lietās par bērna ievietošanu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē un 8 bāriņtiesās 30 lietās par bērna ievietošanu aprūpes iestādē) nav ievērotas MK noteikumu Nr. 1037 81.², 81.³, 81.⁴ noteiktās prasības.

Minētais liecina, ka joprojām pilnveidojama bāriņtiesu darbinieku izpratne par pārskata nozīmīgumu ārpusģimenes aprūpes lietās, lai mazinātu formālu pieeju pārskatu sagatavošanā.

Pārbaudēs konstatēts, ka bāriņtiesas ikdienas darbā saskaras ar situācijām, kad bērnam šķietami piemērots aizbildnis vai audžuģimene atsakās no bērna turpmākas aprūpes, bērna aizbildnis vai kāds no audžuvecākiem zaudē dzīvību, un bāriņtiesai nepieciešams īsā laika periodā atrast citu aprūpētāju. Ja lietā jau savlaicīgi nav iekļauts un aktualizēts pārskats, tiek radīta papildu slodze bāriņtiesas darbā, ierobežotā laika periodā ievācot, apkopojot un izvērtējot informāciju par potenciālo un bērna individuālajām vajadzībām vispiemērotākā aprūpētāja piemeklēšanu. Būtiski, ka steigā piemeklēts ārpusģimenes aprūpētājs konkrētajam bērnam var netikt pienācīgi izvērtēts atbilstoši konkrētā bērna individuālajām vajadzībām, tādējādi palielinot risku bērna un jaunieceltā aprūpētāja negatīvai sadarbībai vai bērna pakļaušanai atkārtotai psihoemocionālai traumatizācijai. Uzraudzības dienesta ieskatā bāriņtiesas darbībām jābūt mērķētām, preventīvām, balstītām uz bērna individuālo vajadzību apzināšanu un sistematizēšanu, kas būtu atspoguļojamas pārskatā.

¹⁴ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 81.² punktā noteikto.

Pārskats sagatavojams jebkuram bērnam, kuram nepieciešams nodrošināt ārpusģimenes aprūpi, neatkarīgi no tā, vai bērna aprūpe plānota pie aizbildņa, audžuģimenē vai aprūpes iestādē.¹⁵

Risinot jautājumu par bērnam piemērotāko ārpusģimenes aprūpes veidu, bāriņtiesas darbībā, galvenokārt, jābūt vērstām uz bērna individuālo vajadzību izvērtēšanu un tām maksimāli atbilstoša ārpusģimenes aprūpes veida un konkrētajam bērnam vispiemērotākā aprūpētāja nodrošināšanu. Tādēļ bāriņtiesai ir jā sagatavo pārskats arī gadījumos, kad bāriņtiesā tiek saņemts potenciālā aizbildņa iesniegums, apzinot arī citu bērna tuvinieku vēlmi un iespējas uzņemties rūpes par konkrēto bērnu, un jāvērtē, kura no personām bērnam ir vispiemērotākā. Pat, ja bāriņtiesā ar iesniegumu vērsies tikai viens potenciālais aizbildnis, bāriņtiesai jāizvērtē, vai šis konkrētais cilvēks spēs vislabāk nodrošināt bērna individuālās vajadzības, paralēli aptaujājot arī citus bērna radniekus un bāriņtiesai zināmās bērnam tuvās personas. Bāriņtiesai ir jāizvērtē visi potenciālie aizbildņi, raugoties caur bērna vislabāko interešu prizmu un tiecoties uz bērnam ilgtermiņā vispiemērotākā aprūpētāja piemeklēšanu.

Uzraudzības dienests uzsver, ka, aizpildot pārskatu, vērība arī jāvērs uz bērna individuālo vajadzību izpēti. Tādējādi pārskatā iekļaujama vispusīga informācija par konkrēto bērnu, kuram nepieciešams nodrošināt ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu.

Detalizēta informācija par pārskata sagatavošanu pieejama Rokasgrāmatas bāriņtiesām 2. sējuma 1. metodikas 1. apakšnodaļā “Pārskata, kas apkopo informāciju par iespējamo bērna ārpusģimenes aprūpi, sagatavošana”.¹⁶

3.2. Ārpusģimenes aprūpē nodota bērna saskarsmes tiesību nodrošināšana ar radniekiem un citām bērnam nozīmīgām personām

Uzraudzības dienests pārbaudēs konstatēja, ka 7 bāriņtiesu 21 lietā (nepietiekama bāriņtiesas darbība, uzraugot bērna saskarsmes tiesības realizāciju, konstatēta pārbaudēs gan aizbildnības lietās (divās no vienpadsmit bāriņtiesām – 6 lietās), gan audžuģimeņu lietās (vienā no vienpadsmit bāriņtiesām – 2 lietās), gan lietās par bērna ievietošanu aprūpes iestādē (piecās no vienpadsmit bāriņtiesām – 13 lietās)), trūkst informācijas par bērna un radnieku vai citu tuvu personu kontaktu uzturēšanas regularitāti, saskarsmes ietekmi uz bērna labbūtību u.tml.

BTAL 33. panta pirmajā daļā noteiktas ārpusģimenes aprūpē nodota bērna tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar vecākiem, kā arī ar brāļiem, māsām, vecvecākiem un personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, izņemot gadījumus, kad tas kaitē bērna veselībai, attīstībai un drošībai vai rada draudus aizbildņiem, audžuģimenēm, bērnu aprūpes iestāžu darbiniekiem vai citiem bērniem.

Bāriņtiesām jāpievērš uzmanība ārpusģimenes aprūpē nodota bērna tiesībām uzturēt personiskas attiecības ar brāļiem (pusbrāļiem), māsām (pusmāsām) situācijās, kad bērni atrodas pie dažādiem ārpusģimenes aprūpētājiem.

Vērojams, ka, lai arī aizbildņiem un audžuģimenēm, kā arī aprūpes iestādes vadītājiem kā bērna likumiskajiem pārstāvjiem ir normatīvajos aktos¹⁷ noteikts pienākums veicināt ģimenes saišu atjaunošanos, ārpusģimenes aprūpes sniedzēji bieži neveic aktīvas darbības, lai

¹⁵ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 81.² punktā noteikto.

¹⁶ Rokasgrāmatas bāriņtiesām 2. sējuma 1. metodikas 1. apakšnodaļa apskatāma šeit: <https://www.bac.gov.lv/lv/media/1779/download?attachment>

¹⁷ Saskaņā ar BTAL 33. pantā, 44. panta trešajā daļā noteikto.

veicinātu un nodrošinātu bērna kontaktus ar tuviniekiem. Savukārt bāriņtiesas nevelta pienācīgu vērību aizbildņu, audžuģimeņu un aprūpes iestāžu vadītāju izpratnes veicināšanai par minētā pienākuma pildīšanu. Bāriņtiesas pienākums, veicot uzraudzību, bērnam atrodoties ārpusģimenes aprūpē, ir regulāri pārliecināties par bērna un viņam tuvu personu saskarsmes nodrošināšanu un veicināt ārpusģimenes aprūpētāju izpratni par tā nozīmību bērna dzīvē.

Nepieciešams bērnam veidot izpratni par ģimenes, māsu un brāļu savstarpējo saikņu nozīmīgumu, to atbalstīšanu un stiprināšanu, kā arī attīstīt prasmes stiprināt un nodrošināt bērnam nozīmīgu attiecību turpināšanos. Bērna aprūpētājam ir svarīgi izprast bērnam nozīmīgu saikņu ietekmi uz bērnu, izprast pārdzīvotās traumas (t.sk., šķiršanās, zaudējuma, vardarbības, pamešanas novārtā) ietekmi uz bērna attīstību, uzvedību, bērna vajadzībām un piesaistes veidošanās aspektus. Ir būtiski izprast katrā individuālajā gadījumā saskarsmes mērķi, proti, ārpusģimenes aprūpē esoša bērna saskarsme ar ģimenes pārstāvjiem ir nozīmīga ne tikai tās atkalapvienošanās kontekstā, bet arī bērna pagātnes integrācijā tagadnē un nākotnē, kad izvēloties atbilstošo intervences veidu, palīdzēt bērnam pieņemt šķiršanu no ģimenes.

Ļoti būtiski ir veicināt attiecību uzturēšanu bērnam ar izcelsmes ģimeni, samērojot to ar iespējamiem riskiem un bērna reakcijām pēc saskarsmes īstenošanas. Uzsverams, ka bāriņtiesas pienākums ir objektīvi izvērtēt situāciju un apstākļus, un, nepieciešamības gadījumā, lemt par personisku attiecību un tiešu kontaktu uzturēšanas tiesību ierobežošanu, ja bāriņtiesa konstatē, ka tas kaitē bērna veselībai, attīstībai un drošībai vai rada draudus aizbildņiem, audžuģimenēm, bērnu aprūpes iestāžu darbiniekiem vai citiem bērniem.

BTAL 44. panta pirmajā daļā noteikts, ka bērna ārpusģimenes aprūpes laikā pašvaldība sniedz izglītojošu, sociālu un citu palīdzību bērna vecākiem, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē. Normatīvajos aktos nostiprināts bāriņtiesas pienākums periodiski iegūt informāciju no pašvaldības sociālā dienesta par veikto sociālo darbu, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē.¹⁸

Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna saskarsme ar viņam nozīmīgām personām nav absolūta visos gadījumos. Proti, ja bērns ir šķirts no ģimenes, bāriņtiesa var ierobežot saskarsmes tiesību, ja tā ir pretrunā bērna labākajām interesēm.¹⁹

Tāpat ārpusģimenes aprūpes sniedzējs var atļaut bērnam uzturēties pie vecākiem, kuriem ir pārtrauktas vai atņemtas aizgādības tiesības, vai brāļiem, māsām, vecvecākiem un personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, ja bāriņtiesa pieņēmusi par to lēmumu.²⁰

3.3. Dzīves apstākļu pārbaužu veikšanas un bērna viedokļa noskaidrošanas nozīmīgums ārpusģimenes aprūpes lietās

Bāriņtiesa ir prioritāri atbildīga par ārpusģimenes aprūpē nodotā bērna tiesību un interešu aizsardzību ne tikai līdz bērna nodošanai aizbildnībā, audžuģimenē vai ievietošanai aprūpes iestādē, bet visā ārpusģimenes aprūpes periodā, tādēļ bāriņtiesa regulāri uzrauga ārpusģimenes aprūpes sniedzēja darbību no konkrētā bērna vislabāko interešu perspektīvas.

¹⁸ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 81.³ 2. apakšpunktā noteikto.

¹⁹ Atbilstoši Civillikuma 181. panta pirmajā, otrajā un trešajā daļā noteiktajam, BTAL 33. pantam un Bāriņtiesu likuma 39. panta trešajā daļā noteiktajam.

²⁰ Saskaņā ar BTAL 33. panta ceturtajā daļā noteikto.

Normatīvie akti²¹ nosaka bāriņtiesas pienākumu ne retāk kā reizi gadā pārbaudīt bērna aprūpi un viņa tiesību un interešu ievērošanu pie aizbildņa, audžuģimenē un bērnu aprūpes iestādē.

Pārbaudēs konstatēts, ka visās pārbaudītajās 11 bāriņtiesās problēmas sagādājusi savlaicīga, regulāra dzīves apstākļu pārbaudīšanu ieplānošana un veikšana.

8 bāriņtiesās 25 aizbildnības lietās bāriņtiesu darbībā tikušas konstatētas nepilnības ikgadējās dzīves apstākļu pārbaudēs saistībā ar to savlaicīgu veikšanu un pilnvērtīgu informācijas ieguvī saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 81. punktā noteikto, proti, bāriņtiesa vismaz reizi gadā pārbauda aizbildnībā esošā bērna aprūpi un sastāda dzīves apstākļu pārbaudes aktu, aktā iekļaujot vismaz šādu informāciju:

- bērna viedoklis par dzīves apstākļiem, savstarpējām attiecībām ar aizbildni un nedalītā saimniecībā dzīvojošām personām, par saskarsmi un iespējām kontaktēties ar vecākiem, citiem radniekiem un citām bērnam tuvām personām;
- aizbildņa viedoklis par aizbildnības pārvaldību un savstarpējām attiecībām ar aizbilstamo.

Konstatēts, ka 5 bāriņtiesu 13 lietās nav ievērota Bāriņtiesu likuma 36. panta pirmās daļas un MK noteikumu Nr. 1037 81.¹ punktā noteiktā prasība – nav reizi gadā pārbauda ārpusģimenes aprūpes iestādē ievietota bērna aprūpe.

Uzraudzības dienesta ieskatā, tas attiecīgi kavējis un būtiski apgrūtinājis arī bērnu, aizbildņu, audžuģimeņu, aprūpes iestāžu, citu vienā mājsaimniecībā dzīvojošo personu viedokļu un savstarpējo attiecību mijiedarbības noskaidrošanu, līdz ar to secināms, ka audžuģimeņu, aprūpes iestāžu un aizbildņu, kā arī ārpusģimenes aprūpē nodoto bērnu dzīves apstākļu un labbūtības uzraudzība nav tikusi pienācīgi veikta.

Norādāms, ka bāriņtiesai ir būtiski savlaicīgi iegūt informāciju, kas ir tieši saistīta ar bērna tiesību aizsardzības pilnvērtīgu nodrošināšanu, pretējā gadījumā var tikt apdraudēta bērna psihofizioloģiskā attīstība, savlaicīga atbilstoša atbalsta sniegšana un preventīva iespējamo problēmu bērna audzināšanā un aprūpē novēršana.

Bāriņtiesai, veicot ārpusģimenes aprūpē nodotā bērna dzīves apstākļu pārbaudes, tiek rekomendēts izmantot Uzraudzības dienesta izstrādātās ārpusģimenes aprūpē nodota bērna dzīves apstākļu pārbaudes akta veidlapas²², kurās ietvertas sadaļa arī par bērna saskarsmi ar bērna tuviniekiem.

Uzsverams, ka bērna viedoklim veltāma īpaša vērība, jo tikai sarunā, kuras laikā ir iegūta pietiekama bērna uzticība, iespējams noskaidrot, vai bērns pie ārpusģimenes aprūpes nodrošinātāja saņem savai attīstībai atbilstošu aprūpi un audzināšanu.

Bērna dzīves apstākļu pārbaudes mērķis ir gūt pārliecību par ārpusģimenes aprūpē nodotā bērna labāko interešu nodrošināšanu. Līdz ar to ikgadējās dzīves apstākļu pārbaudes laikā iegūtā informācija bāriņtiesai ir jāizvērtē un nepieciešamības gadījumā jāveic darbības, lai novērstu konstatētās problēmas bērna aprūpē un audzināšanā.

Ja bāriņtiesas rīcībā nonāk informācija par iespējamām problēmām ārpusģimenes aprūpē nodota bērna pilnvērtīgu tiesību un interešu aizsardzībā (vai nu dzīves apstākļu pārbaudes laikā, vai no audžuģimeņu iesniegtajiem psihofizioloģiskās attīstības pārskatiem, vai tml.), no lietas materiāliem jāgūst pārliecība, ka bāriņtiesa ir reaģējusi uz saņemto informāciju, to izvērtējusi,

²¹ MK noteikumu Nr. 1037 81., 81.¹ punkts; MK noteikumu Nr. 354 4. punkts.

²² Veidlapas publicētas Centra mājaslapā: <https://www.bac.gov.lv/lv/izstradatas-barintiesas-darba-izmantojamas-veidlapas>

veikusi papildus informācijas iegūšanu, kā arī sniegusi nepieciešamos norādījumus un atbalstu aizbildnim, audžuģimenei vai aprūpes iestādes vadītājam, lai nodrošinātu bērna vislabāko interešu aizsardzību.

3.4. Ārpusģimenes aprūpē nodoto bērnu mantisko interešu aizsardzības nodrošināšana

Pārbaužu laikā konstatēti trūkumi bāriņtiesu darbībā attiecībā uz ārpusģimenes aprūpē nodoto bērnu mantisko interešu aizsardzību, proti:

- bāriņtiesa nav pārliecinājusies par ārpusģimenes aprūpē nodotā bērna mantas stāvokli;
- bāriņtiesa nav sniegusi korektas ziņas par ārpusģimenes aprūpē nodotā bērna mantas apskati;
- bāriņtiesa nav pieprasījusi un lietai pievienojusi bērna mantas sarakstu, kad bērnam tiek nodrošināta ārpusģimenes aprūpe;
- bāriņtiesa nav savlaicīgi pieprasījusi, un attiecīgi bāriņtiesā nav iesniegti ikgadējie norēķini par bērna mantas pārvaldību.

Piemēram, bērna mantas saraksts pievienots sešus mēnešus pēc bāriņtiesas lēmuma par aizbildnības nodibināšanu un aizbildņa iecelšanu pieņemšanas. Citā gadījumā – par bērna mantas sastāvu un stāvokli norādīts, ka bērnam mantas nav, vienlaikus NPAIS pieejamā informācija liecina, ka bērnam ir atvērts krājkonts. Citā gadījumā – mantas aprakstes aktā par bērnam piederošu mantu norādīts, ka bērnam pieder manta, bet savukārt norēķinā par bērnu mantas pārvaldību norādīts, ka bērnam personīgā manta nepieder. Secināts, ka aprūpes iestādes vadītājs nav iesniedzis bāriņtiesā bērna mantas sarakstu. Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 35. panta otrajā daļā noteikto aprūpes iestādē ievietotu bērnu pārstāv iestādes vadītājs ar aizbildņa tiesībām. Civillikuma 270. pants paredz, ka pēc aizbildnības pieņemšanas aizbildnis vispirms noskaidro nepilngadīgā mantas sastāvu un sastāda tās sarakstu. Sarakstu izgatavo vienā eksemplārā – oriģinālu glabā bāriņtiesā, bet kopiju izsniedz aizbildnim. Minētais attiecināms arī uz aprūpes iestādes vadītāju. Tāpat arī Noteikumu Nr. 1037 85. punktā noteikts, ka bāriņtiesa ieceltajam aizbildnim (aizgādnim) uzdod sastādīt aizbildnībā vai aizgādnībā esošās personas mantas sarakstu. Sastādot mantas sarakstu, veic mantas apraksti, kā arī pēc iespējas noskaidro esošos parādus. Kaut arī tiesību normās nav noteikts termiņš, kādā minētais bērna mantas saraksts sastādāms, tomēr Civillikuma 270. pantā noteiktais norāda uz nekavējošu darbību, proti, “Pēc aizbildnības pieņemšanas aizbildnis vispirms noskaidro nepilngadīgā mantas sastāvu un sastāda tās sarakstu [..].”

7 no pārbaudītajām 11 bāriņtiesām (5 bāriņtiesu 13 aizbildnības lietās, 2 bāriņtiesu 5 audžuģimeņu lietās un 5 bāriņtiesu 17 bērnu aprūpes iestāžu lietās) pārbaudes gaitā konstatēts, ka lietās iztrūkst informācija par bērnu mantisko interešu aizsardzības nodrošināšanu.

Konstatētas arī nepilnības attiecībā uz mantas apskates ikgadējā akta sastādīšanu, proti, visbiežāk nav ievērota mantas apskates regularitāte (bāriņtiesai noteikts pienākums vismaz reizi gadā pārliecināties par aizgādnībā esošās personas esošā bērna mantas sastāvu un stāvokli²³).

Norādāms, ka par mantas apskati bāriņtiesa sastāda mantas apskates aktu, kurā norāda informāciju par mantas sastāva atbilstību mantas sarakstam, informāciju, kādas ir izmaiņas mantas stāvoklī, salīdzinot ar iepriekšējo periodu, kā arī apsekošanu ieteikumus par mantas

²³ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 82. punktā noteikto.

pārvaldību, ja tādi nepieciešami.²⁴ Tāpat bāriņtiesa katru gadu pārbauda aprūpes iestādē ievietota bērna aprūpi un, ja bērna mantas pārvaldībai nav iecelts sevišķais aizbildnis, pieprasa no aprūpes iestādes vadītāja norēķinu par bērna mantas pārvaldību.²⁵

Gadījumos, kad bērnam nekāda manta nepieder, mantas apskate nav jāveic, taču būtiski norādīt pilnīgu un visaptverošu informāciju ikgada norēķinā²⁶ par bērna mantisko interešu aizsardzības aspektiem, proti, jābūt ietvertai pilnvērtīgai informācijai par bērnam piederošā vai lietošanā nodotā inventāra pārvaldību (mobilais telefons, dators, divritenis u.c.).

Piemēram, bērnu aprūpes iestādēs 2 bāriņtiesu 4 pārbaudītajās lietās, mantas apraksta aktā par bērnam piederošo mantu norādīts, ka bērnam pieder manta, bet vienlaikus norēķinā par bērnu mantas pārvaldību norādīts, ka bērnam personīgā manta nepieder, no kā secināms, ka aprūpes iestādes vadītājs nav iesniedzis bāriņtiesā bērna mantas sarakstu.

Uzsverams, ka pēc pārbauzu noslēgšanas visas bāriņtiesas savu iespēju robežās ir centušās novērst ar bērna mantas pārvaldību un ikgada norēķiniem saistītās nepilnības, par to novēršanu informējot Uzraudzības dienestu.

4. Aizbildnības lietas

4.1. Aizbildņa piemērotības izvērtēšana, informēšana par tiesībām, pienākumiem un atbildību

Normatīvie akti nosaka noteiktu informācijas kopumu, kas jāiegūst, lai bāriņtiesa gūtu pārliecību par personas atbilstību aizbildņa pienākumu veikšanai, proti, bāriņtiesa raugās, lai par aizbildni iecēlamajai personai būtu aizbildņa pienākumu pildīšanai nepieciešamās spējas un īpašības, un izvērtē personas motivāciju kļūt par aizbildni, ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, nodarbinātību, dzīves apstākļus un spēju pārstāvēt bērnu personiskajās un mantiskajās attiecībās.²⁷

Izvērtējot personas atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai, bāriņtiesa ņem vērā atzinumus par personas veselības stāvokli, ko sniedz ģimenes ārsts, kura veselības aprūpē persona atradies vismaz sešus mēnešus, kā arī psihiatrs un narkologs.²⁸

Pārbauzu laikā, izskatot aizbildnības lietas, kā būtisks trūkums 5 bāriņtiesu darbībās 16 lietās norādāms nepilnīgs personu izvērtējums. Minētajās lietās tika novērots, ka bāriņtiesas lēmumus par aizbildņa iecelšanu mēdza pieņemt, nesaņemot ģimenes ārsta, psihiatra, narkologa atzinumus, kā arī nepārliedzinoties par potenciālā aizbildņa nodarbinātību un viņa atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai, tādējādi radot risku aizbildnībā nodoto bērnu interešu un tiesību aizskārumam.

Bāriņtiesai ir pienākums pārliecināties, vai uz potenciālo aizbildni attiecināms kāds no Civillikuma 242. pantā minētajiem apstākļiem, kas liedz personai būt par aizbildni. Vēlams bāriņtiesai iegūt un pārbaudīt ziņas arī par citām, potenciālā aizbildņa ģimenē dzīvojošām pilngadīgām personām, kuras faktiski nodrošinās bērna uzraudzību un aprūpi.

²⁴ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 83. punktā noteikto.

²⁵ Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 36. panta pirmajā daļā noteikto.

²⁶ Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 31. panta trešajā daļā un 41. panta ceturtajā daļā noteikto.

²⁷ Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 29. panta pirmajā daļā noteikto.

²⁸ Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 29. panta otrajā daļā noteikto.

Bāriņtiesa izskaidro ieceltajam aizbildnim viņa pienākumus, tiesības un atbildību, un aizbildnis parakstās, ka ir informēts par to. Lai arī normatīvais regulējums neparedz konkrētu šī pienākuma izpildes termiņu, bāriņtiesai iespējami drīz pēc lēmuma pieņemšanas par aizbildnības nodibināšanu un aizbildņa iecelšanu bērnam, vēlams uzaicināt aizbildni uz tikšanos, kuras laikā viņam tiktu pret parakstu izsniegts lēmuma noraksts un vienlaikus ar aizbildni tiktu pārrunāti visi ar viņa pienākumiem, tiesībām un atbildību saistītie aspekti, aizbildnim par to parakstoties.

Pārbaudot aizbildnības lietas, 8 bāriņtiesu darbībā 25 lietās konstatēts, ka ieceltajam aizbildnim nav tikuši izskaidroti viņa pienākumi, tiesības un atbildība vai tas darīts novēloti. Papildus tam pārbaudēs novērots, ka bieži iztrūkst aizbildņa paraksta, ka viņš ir informēts par aizbildņa pienākumiem, tiesībām un atbildību.²⁹

Bāriņtiesai būtiski iegūt informāciju par potenciālā aizbildņa nodarbinātību, ienākumu apjomu, sociālo iemaksu regulāru veikšanu, lai gūtu pārliecību, ka aizbildnis spēs nodrošināt bērna vajadzības, ikdienas aprūpi un audzināšanu, kā arī sagatavot bērnu pieaugušā dzīvei, radot bērnam pozitīvu piemēru par nodarbinātības iespējām un to pozitīvu ietekmi uz dzīves labklājības līmeņa paaugstināšanos.

Secināts, ka 1 bāriņtiesa nav ieguvusi ziņas par aizbildņa nodarbinātību un spēju pārstāvēt bērna personiskās un mantiskās intereses saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 29. panta pirmās daļas noteikto prasību.

Lai iegūtu informāciju par aizbildņa nodarbinātību, saņemtajiem sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību, pabalstiem, bāriņtiesai minētie dati iegūstami sadarbībā ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūru. No Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras un bāriņtiesas rīcībā esošajām informācijas sistēmām iegūtie dati (saņemtie dokumenti un izdrukas no informācijas sistēmām) pievienojamas lietai.

4.2. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras informēšana par aizbildnības nodibināšanu bērnam un aizbildņa iecelšanu

Lai aizbildnis būtu tiesīgs saņemt viņam pienākošos sociālos pabalstus, bāriņtiesai, kura pieņēmusi lēmumu par aizbildnības nodibināšanu bērnam un aizbildņa iecelšanu, nepieciešams minēto lēmumu iesniegt Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrā.

Konstatēts, ka 5 bāriņtiesu 10 lietās nav ievērota MK noteikumu Nr. 1037 70. punktā noteiktā prasība – bāriņtiesa triju darbdienu laikā pēc lēmuma pieņemšanas, kas personai dod tiesības uz valsts sociālo pabalstu vai ar kuru saskaņā šādas tiesības personai izbeidzas, informē par to Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūru³⁰.

4.3. Datu ievade NPAIS

BTAL 67.² panta septītajā daļā noteikts, ka Ministru kabinets nosaka kārtību un apjomu, kādā informācija iesniedzama NPAIS un saņemama no tās, kā arī nosaka sistēmā iekļautās informācijas apstrādes kārtību. To regulē 2014. gada 25. marta Ministru kabineta noteikumi Nr. 157 “*Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmas noteikumi*”, 8. punktā

²⁹ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 79. punktā noteikto.

³⁰ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 70. punktā noteikto.

bāriņtiesai uzliktot par pienākumu nekavējoties, bet ne vēlāk kā triju darbdienu laikā iesniegt sistēmā šo noteikumu 8.2. apakšpunktā norādīto informāciju.

Arī Bāriņtiesas darbības noteikumu 27.¹ punktā noteikts, ka bāriņtiesa nodrošina lietu reģistros par bērniem esošo datu elektronisku apstrādi normatīvajos aktos par nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmu noteiktajā kārtībā.

Pārbaudēs konstatēts, ka 6 bāriņtiesu 35 aizbildnības lietās šī prasība nav tikusi ievērota.

4.4. Ikgadējais norēķins

Mantas saraksts ir dokuments, kurš satur pamata informāciju par bērnam piederošu mantu, turpretī aizbildņa sastādītais un bāriņtiesā iesniegtais ikgadējais norēķins satur detalizētu informāciju par aizbildņa darbībām, kas apliecina aizbildņa rīcības mantas pārvaldības lietās atbilstību bērna labākajām interesēm. Praksē vērojams, ka bāriņtiesa norēķinos mēdz ietvert arī citus jautājumus, kas sniedz vispārīgāku un vispusīgāku ieskatu par bērna aizbildnību, piemēram, par bērna saskarsmi ar tuviniekiem vai aizbildņa domstarpībām ar aizbilstamo.

Bāriņtiesa katru gadu līdz 1. februārim, kā arī aizbildnībai beidzoties, saņem un pārbauda aizbildņa iesniegto norēķinu.³¹ Bērnim ikgada norēķinu sastāda un līdz katra gada 1. februārim bāriņtiesā iesniedz aizbildnis. Pārbaudītu laikā 7 bāriņtiesu 19 aizbildnības lietās konstatēts, ka šī prasība nav ievērota.

Bāriņtiesai nepieciešams sazināties ar aizbildni, ja līdz esošā gada 1. februārim bāriņtiesā nav ticis saņemts ikgadējais norēķins par iepriekšējo gadu, un noskaidrot kavēšanās iemeslu.

Detalizēta informācija par aizbildnības lietām pieejama Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3. sējuma 3. metodikā “Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par aizbildnību”.³²

5. Lietas par ārkārtas aizbildnības nodibināšanu

Bāriņtiesa pastāvīgi uzrauga ārkārtas aizbildņa rīcību nepavadīta bērna personisko interešu nodrošināšanā, kontrolējot, vai ārkārtas aizbildnis gādā par nepavadīta bērna audzināšanu ar tādu pašu rūpību, ar kādu apzinīgi vecāki gādātu par sava bērna audzināšanu.³³

Pārbaudītu ietvaros, 5 bāriņtiesās pārbaudot 11 lietas par ārkārtas aizbildnības nodibināšanu, lielākoties konstatēts, ka lietas ir atbilstošas normatīvo aktu prasībām. Pārkāpumi konstatēti 4 bāriņtiesu darbībā.

3 bāriņtiesas 5 lietās nav ievērojušas Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma 18. panta septiņpadsmitās daļas 2. punktā noteikto, proti, vismaz reizi pirmajos trijos mēnešos pēc ārkārtas aizbildnības nodibināšanas un ārkārtas aizbildņa iecelšanas, kā arī turpmāk vismaz reizi gadā pārbaudīt nepavadīta bērna sadzīves apstākļus un aprūpi ārkārtas aizbildņa ģimenē un sastādīt sadzīves apstākļu pārbaudes aktu.

³¹ Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 31. panta trešajā daļā noteikto.

³² Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3. sējuma 3. metodika apskatāma šeit:

<https://www.bac.gov.lv/lv/media/3401/download?attachment>

³³ Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma 18. panta septiņpadsmitā daļa, pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/330546-ukrainas-civiliedzivotaju-atbalsta-likums>

1 bāriņtiesa nav ievērojusi Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma 18. panta piektās daļas 4. punkta prasības, proti, pirms vienpersoniska lēmuma pieņemšanas par ārkārtas aizbildnības nodibināšanu un ārkārtas aizbildņa iecelšanu nekavējoties pieprasīt informāciju no Sodu reģistra.

1 bāriņtiesa ir izskaidrojusi ārkārtas aizbildnim viņa tiesības, pienākumus un atbildību, realizējot ārkārtas aizbildnību, un ārkārtas aizbildnis ar parakstu apliecinājis, ka ir iepazinies ar attiecīgo informāciju. No attiecīgajā punktā sniegtās informācijas Uzraudzības dienests pirmšķietami secinājis, ka no ārkārtas aizbildnības izrietošās tiesības, pienākumi un atbildība skaidrota vien pirmajam ārkārtas aizbildnim, kurš nodrošināja bērna ārpusģimenes aprūpi. Šajā pašā lietā bāriņtiesa ir noskaidrojusi bērna viedokli, nodibinot ārkārtas aizbildnību, taču nav gūstama pārliecība, vai bāriņtiesa ir veikusi pārrunas/noskaidrojusi bērna viedokli katru reizi, kad ticis mainīts ārkārtas aizbildnis.

1 bāriņtiesas darbā, pārbaudot 6 ārkārtas aizbildnības nodibināšanas lietas, visās 6 lietās konstatēts, ka nav ievērotas Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma 18. panta piektās daļas 1. punkta prasības, kas noteic bāriņtiesas pienākumu pirms vienpersoniska lēmuma pieņemšanas par ārkārtas aizbildnības nodibināšanu un ārkārtas aizbildņa iecelšanu nepavadītam bērnam nekavējoties noskaidrot nepavadīta bērna viedokli par ārkārtas aizbildnības nodibināšanu, ja bērns ir spējīgs to formulēt, ņemot vērā viņa vecumu un brieduma pakāpi un šī paša likuma 18. panta trīspadsmitā daļā noteikto bāriņtiesas pienākumu, iekārtojot lietu par ārkārtas aizbildnības nodibināšanu, nodrošināt nepavadīta bērna un viņa personīgo mantu fotofiksēšanu un šo ziņu ievietošanu lietā.

6. Audžuģimeņu lietas

6.1. Audžuģimeņu ikgadējā izvērtēšana

Analizējot audžuģimeņu statusa lietās konstatētos trūkumus, secināms, ka viena no biežāk pieļautajām nepilnībām ir saistīta ar MK noteikumu Nr. 354 3. punktā noteiktā pienākuma neregulāru ievērošanu, proti, bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā deklarēta audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes dzīvesvieta, ne retāk kā reizi gadā sadarbībā ar atbalsta centru izvērtē ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, zināšanas un prasmes bērna aprūpē un pārbauda dzīves apstākļus, lai pārliecinātos, vai tie nav mainījušies, liedzot iespēju turpmāk veikt audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes pienākumus.

Ar minētā pienākuma veikšanu saistītās bāriņtiesas darbības nepilnības konstatētas 5 bāriņtiesu 15 lietās.

Svarīgi, ka audžuģimenes/specializētās audžuģimenes ikgada izvērtējumam piešķirama būtiska nozīme, gan lai pārliecinātos par bērnu tiesību un interešu nodrošināšanu, gan lai novērtētu audžuģimenes/specializētās audžuģimenes sniegtā aprūpes pakalpojuma kvalitāti, kā arī, lai izvērtētu, kādi atbalsta pakalpojumi (sociālā darbinieka konsultācijas, psiholoģiskās palīdzības, atbalsta grupu, informatīvā un metodiskā atbalsta sniegšana, papildus apmācības u.c.) nepieciešami audžuģimenei/ specializētajai audžuģimenei.

Normatīvais regulējums paredz veikt audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes izvērtējumu ne retāk kā reizi gadā. Līdz ar to, ja bāriņtiesa uzskata par nepieciešamu,

izvērtējums var tik veikts arī biežāk. Turklāt gada termiņš skaitāms no audžuģimenes statusa piešķiršanas dienas vai pēdējā veiktā izvērtējuma dienas, nevis kā kalendārais gads.

Uzraudzības dienests vērš uzmanību, ka audžuģimenes/specializētās audžuģimenes ikgadējais izvērtējums nav tikai dzīves apstākļu pārbaude, kuras laikā bāriņtiesa izdara secinājumu par audžuģimenes/specializētās audžuģimenes spēju turpināt pienākumu izpildi.

Iepazīstoties ar audžuģimenes/specializētās audžuģimenes ikgadējo izvērtējumu, no tā jāgūst pārliecība, ka bāriņtiesa ir:

1. pārliecinājusies par audžuģimenes/specializētās audžuģimenes dzīves apstākļu atbilstību bērnu aprūpei un audzināšanai (mērķis: fiziskās vides novērtējums; dokuments, uz kā pamata izdarīti secinājumi – dzīves apstākļu pārbaudes akts);
2. izvērtējusi audžuģimenes/specializētās audžuģimenes ģimenes locekļu savstarpējās attiecības (mērķis: emocionālās vides novērtējums; dokuments, uz kā pamata izdarīti secinājumi – sarunu protokoli, kuros atspoguļotas vispusīgas pārrunas ar visiem ģimenes locekļiem, t.sk., visiem ģimenes bērniem, tostarp arī bioloģiskajiem un adoptētajiem, un arī citiem vienā nedalītā saimniecībā dzīvojošiem pieaugušajiem);
3. novērtējusi audžuģimenes/specializētās audžuģimenes zināšanas bērna aprūpē (mērķis: audžuģimenes/specializētās audžuģimenes profesionālo zināšanu izvērtējums; dokumenti, uz kā pamata izdarīti secinājumi – atbalsta centra un audžuģimenes/specializētās audžuģimenes sniegtā informācija par audžuģimenes/specializētās audžuģimenes dalību zināšanu pilnveidē, dažādās apmācībās, atbalsta grupās.);
4. novērtējusi audžuģimenes/specializētās audžuģimenes prasmes bērna aprūpē (mērķis: audžuģimenes/specializētās audžuģimenes prasmju un līdzšinējās pieredzes bērnu aprūpē izvērtējums; dokumenti, uz kā pamata izdarīti secinājumi – informācija no izglītības iestādēm un ārstniecības personām par audžuvecāku iesaistīšanos izglītības un veselības aprūpes nodrošināšanā audžuģimenē ievietotajiem bērniem, citas lietā esošās informācijas analīze);
5. aktualizējusi informāciju no Sodu reģistra par audžuvecākiem. Gadījumā, ja audžuģimenes/specializētās audžuģimenes dzīvesvietā pastāvīgi dzīvo arī citas pilngadīgas personas, informācija no Sodu reģistra iegūstama arī par tām;
6. ieguvusi un izvērtējusi informāciju par audžuģimenes/specializētās audžuģimenes sadarbību ar atbalsta centru;
7. veikusi izvērtējumu par nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem turpmākajai audžuģimenes/specializētās audžuģimenes darbības nodrošināšanai, ja konstatēta tāda nepieciešamība, un par audžuģimenes/specializētās audžuģimenes profesionālās pilnveides vajadzībām informējusi atbalsta centru.

6.2. Audžuģimenes un specializētās audžuģimenes statusa piešķiršana

Uzraudzības dienests akcentē nepieciešamību bāriņtiesām pievērst īpašu uzmanību personu (laulāto) piemērotības audžuģimenes statusam rūpīgai izvērtēšanai, īpašu vērību pievēršot potenciālajiem riskiem, bērniem atrodoties konkrēto personu aprūpē.

Ja audžuģimene vēlas specializēties par krīzes audžuģimeni, tā iesniedz apliecinājumu par vismaz 3 gadu pieredzi bērnu aprūpē audžuģimenē.

Ja audžuģimene vēlas specializēties par audžuģimeni bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, tā iesniedz apliecinājumu, ka vienam no laulātajiem (personai) ir vismaz 12 mēnešus ilga personīgā vai profesionālā pieredze darbā ar bērniem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem. Piemēram, darba līgums un amata apraksts, kur ietverti profesionālie pienākumi nepastarpinātā darbā ar bērniem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem aprūpē, uzraudzībā; lēmums par invaliditātes noteikšanu bioloģiskam bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem; izziņa par brīvprātīgā darba veikšanu bērnu aprūpes iestādē u.c

Lai laulātos (personu) atzītu par piemērotiem audžuģimenes pienākumu veikšanai, laulātie (persona) deklarētās dzīvesvietas bāriņtiesā uzrāda personu apliecinošu dokumentu, kā arī iesniedz iesniegumu un psihiatra atzinumu par personas psihiskās veselības stāvokli un narkologa atzinumu par personas atkarību no narkotiskām un psihotropām vai citām atkarību izraisošām vielām.³⁴ Pārbaužu rezultātā konstatēts, ka šo prasību nav ievērojusi 1 bāriņtiesa 2 lietās par audžuģimenes statusa piešķiršanu.

Bāriņtiesa izvērtē laulāto (personas) motivāciju kļūt par audžuģimeni, ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, zināšanas un prasmes bērna aprūpē, noskaidro ģimenes materiālo stāvokli, pārbauda laulāto (personas) dzīves apstākļus un sastāda dzīves apstākļu pārbaudes aktu, pieprasa informāciju no Sodu reģistra saskaņā ar MK noteikumu Nr. 354 14.2., 14.3. un 14.4. apakšpunktā minētajiem nosacījumiem.³⁵ Pārbaucē rezultātā konstatēts, ka šo prasību nav ievērojušas 3 bāriņtiesas 5 lietās par audžuģimenes statusa piešķiršanu.

Pārbaužu gaitā bāriņtiesām tika skaidroti principi par MK noteikumu Nr. 354 16. punktā minēto darbību secīguma ievērošanu un bāriņtiesas pienākums pieprasīt informāciju no Sodu reģistra, kā arī nepieciešamība šo informāciju vērtēt kopsakarā ar citu bāriņtiesas lietā iegūto informāciju no vispārējās ietekmes uz bērna aprūpi un audzināšanu perspektīvas.

6.3. Audžuģimenes un atbalsta centra sadarbība

Ja bāriņtiesa nolemj, ka laulātie (persona) ir piemēroti audžuģimenes pienākumu veikšanai, tā informē audžuģimeni par pienākumu noslēgt vienošanos ar atbalsta centru par atbalsta saņemšanu un iespēju veikt brīvprātīgo darbu bērnu aprūpes iestādē.³⁶

2 bāriņtiesu darbībā 2 lietās konstatēts, ka bāriņtiesa nav informējusi audžuģimeni par pienākumu noslēgt vienošanos ar atbalsta centru par atbalsta saņemšanu un iespēju veikt brīvprātīgo darbu bērnu aprūpes iestādē, un 2 bāriņtiesu 5 lietās potenciālā audžuģimene noslēdza vienošanos ar ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru pirms bāriņtiesa pieņēma lēmumu par laulāto piemērotību audžuģimenes pienākumu pildīšanai.

Papildus jau iepriekš minētajam uzsverams, ka vienas bāriņtiesas darbībā nav ievērots normatīvajos aktos noteiktais termiņš, proti, lēmuma norakstu bāriņtiesas 10 darbdienu laikā nebija izsniegušas audžuģimenei un attiecīgo informāciju nebija ievadījušas AGIS, kā arī savlaicīgi par šo lēmumu netika informēts atbalsta centrs.³⁷

Konstatēts, ka 5 bāriņtiesu 9 lietās par bērna ievietošanu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē nav ievērotas MK noteikumu Nr. 354 58. punktā noteiktās prasības, proti, bāriņtiesa pirms bērna ievietošanas audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē bērnam ar

³⁴ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 354 15. punktā noteikto.

³⁵ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 354 16. punktā noteikto.

³⁶ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 354 18. punktā noteikto.

³⁷ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 354 24. punktā noteikto.

smagiem funkcionāliem traucējumiem sniedz tai un atbalsta centram rakstisku informāciju par bērna emocionālo stāvokli, par saskarsmes kārtību ar bērna vecākiem, brāļiem (pusbrāļiem), māsām (pusmāsām), radniekiem vai bērnam tuvām personām un citiem apstākļiem, kas jāņem vērā, lai audžuģimene varētu bērnu aprūpēt.

Audžuģimenei un specializētajai audžuģimenei bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem ir pienākums 10 dienu laikā pēc informācijas saņemšanas personīgi iepazīties ar bērnu un pieņemt lēmumu par bērna ņemšanu aprūpē un uzraudzībā.³⁸

Secināts, ka 2 bāriņtiesas (4 lietās) nav nodrošinājušas bērna iepazīšanos ar audžuģimeni pirms bērna ievietošanas tajā.

Objektīvas un pilnvērtīgas informācijas sniegšana pirms bērna ievietošanas audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem nodrošina, ka tiek samazināts risks bērna atkārtotai traumatizācijai, šķirot bērnu no audžuģimenes, ja, piemēram, audžuģimene tikai pēc bērna ievietošanas secina, ka nespēj veikt konkrēta bērna aprūpi, vai nu bērna veselības traucējumu, vai citu iemeslu dēļ. Audžuģimene vai specializētā audžuģimene bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, saņemot informāciju par bērnu, var izvērtēt savas spējas uzņemties un nodrošināt konkrētā bērna aprūpi, ņemot vērā bērna individuālās vajadzības. Papildus uzmanība vēršama uz nepieciešamību sniegt rakstveida informāciju pirms bērna ievietošanas audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem ne tikai audžuģimenei vai specializētajai audžuģimenei, bet arī atbalsta centriem.

Savukārt bērna iepazīšanās ar potenciālo audžuģimeni ļauj nodrošināt veiksmīgāku bērna adaptāciju audžuģimenē, jo gan bērns, gan audžuģimene būs guvuši pirmo iesaisti viens par otru, noskaidrojuši sev būtiskos jautājumus, lai pieņemtu abpusēju lēmumu. Bērniem būtiski ir iepazīties ne tikai ar audžuvecākiem, bet arī ar citiem ģimenē dzīvojošajiem bērniem vai citām vienā mājsaimniecībā dzīvojošajām personām, jo jāņem vērā, ka bērna labsajūtu audžuģimenē ietekmēs ne tikai viņa attiecības ar audžuvecākiem, bet lielā mērā arī veiksmīgu vai neveiksmīgu personisko attiecību izveidi ar audžuģimenē dzīvojošajiem bērniem un citām personām.

Pārbaudēs konstatēts, ka 5 bāriņtiesu 9 lietās nav ievērotas MK noteikumu Nr. 354 55. punktā noteiktās prasības vienas darbdienu laikā informēt audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes izvēlēto atbalsta centru par bērna ievietošanu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē.

Konstatēts, ka 3 bāriņtiesu 6 lietās audžuģimenes nav apmeklējušas atbalsta centra nodrošinātos izglītojošos kursus saskaņā ar MK noteikumu Nr. 354 21. punktā noteikto (minimālo astoņu akadēmisko stundu apjomā).

Kopumā secināms, ka no audžuģimeņu lietām – gan attiecībā uz statusa piešķiršanas lietām, gan bērna audžuģimenē ievietošanas lietām, nav gūstama pārliecība par efektīvas sadarbības izveidi starp bāriņtiesām un atbalsta centriem.

6.4. Bērna psihofizioloģiskās attīstības pārskata saņemšana un izpilde

Kā viena no būtiskākajām nepilnībām lietās par bērna ievietošanu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē norādāma nepietiekamas vērības veltīšana bērna psihofizioloģiskās

³⁸ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 354 59. punktā noteikto.

attīstības pārskatu saņemšanai un aizpildījuma kvalitātei. Šī nepilnība konstatēta 6 bāriņtiesu darbībā 17 lietās.

Audžuģimenei un specializētajai audžuģimenei ir pienākums novērot katra audžuģimenē ievietotā bērna psihofizioloģisko attīstību. Bērna psihofizioloģiskās attīstības pārskatu audžuģimene vai specializētā audžuģimene bāriņtiesā iesniedz 5 darbdienu laikā pēc bērna uzņemšanas, pēc tam ik pēc 6 mēnešiem, kā arī 5 darbdienu laikā pēc uzturēšanās beigām audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē. Ja nepieciešams, bāriņtiesa minēto pārskatu var pieprasīt arī biežāk.³⁹

Psihofizioloģiskās attīstības pārskats ir nevis formāls pienākums, bet dokuments, kuram ir būtiska nozīme bāriņtiesas darbībā, praktiski uzraugot un nodrošinot konkrētā bērna vislabāko interešu aizsardzību.

Psihofizioloģiskās attīstības pārskats satur ziņas par bērna veselības stāvokli, izglītības procesa nodrošināšanu, bērna attīstību, sekmēm un citiem sasniegumiem, kā arī identificētajām grūtībām, saskarsmes raksturojumu, bērna attiecībām ar bioloģisko ģimeni ārpusģimenes aprūpes laikā u.tml. Minētā pārskata regulāra saņemšana un pievienošana lietai dod iespēju novērtēt bērna attīstību dinamikā, kā arī audžuģimenes ieguldījumu bērna spēju, prasmju un talantu veicināšanā un attīstībā. Tāpat pārskatā iekļautā informācija dot ieskatu situācijā ar kādām bērna grūtībām (uzvedības sarežģījumiem, veselības problemātiku, saskarsmes jautājumiem u.c.) audžuģimenei jāaskaras aprūpējot un audzinot bērnu, un, kāda veida atbalstu un palīdzību bērnam audžuģimene nodrošinājusi, lai identificētās grūtības mazinātu un novērstu. Nav pieļaujama situācija, ka bērna psihofizioloģiskās attīstības pārskatā būtu fiksēta noteikta problēma (piemēram, audžuģimene norāda uz bērna veselības pasliktināšanos, uzvedības traucējumiem izglītības iestādē), bet nesekotu informācija par veiktajām darbībām attiecīgo problēmjaudžuģimenes risināšanā.

7. Lietas par bērnu ievietošanu aprūpes iestādē

Risinot jautājumu par bērnam piemērotāko ārpusģimenes aprūpes veidu, bāriņtiesas darbībām galvenokārt jābūt vērstām uz bērna individuālo vajadzību izvērtēšanu un tām maksimāli atbilstoša ārpusģimenes aprūpes veida nodrošināšanu.

BTAL 27. panta trešajā daļā noteikts, ka, šķirot bērnu no ģimenes, viņam tiek nodrošināta ārpusģimenes aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē. Ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina tikai gadījumos, kad aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam. Bērnu aprūpes iestādē bērns atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē.

Bāriņtiesai pirms lēmuma pieņemšanas jānoskaidro bērna viedoklis par iespējamo ārpusģimenes veidu⁴⁰, kā arī jāsaņem rakstveida pārskats par bāriņtiesas iegūto informāciju attiecībā uz iespēju nodrošināt bērnam ārpusģimenes aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē. 1 bāriņtiesas darbībā konstatēta nepietiekama bērna viedokļa noskaidrošana jautājumā par ārpusģimenes aprūpes sniedzēja maiņu, proti, par bērna ievietošanu aprūpes iestādē.

³⁹ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 354 68. punktā noteikto.

⁴⁰ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 78. punktā noteikto.

Pirms lēmuma pieņemšanas par ārpusģimenes aprūpes veida maiņu, kā arī pirms bērna atgriešanās vecāku aprūpē, bāriņtiesa izskaidro bērnam veicamās darbības un noskaidro bērna viedokli, ja bērns ir spējīgs to formulēt.⁴¹

Uzsverams, ka īpaši būtiski pievērst uzmanību tādiem faktoriem kā bērna vecums, dzimums, personības iezīmes, stiprās un vājās puses, līdzšinējie dzīves apstākļi un pieredze, psihoemocionālais stāvoklis, iespējamie ierobežojumi bērna savietojamībai (vienā telpā, mājsaimniecībā dzīvojošu bērnu saderība), nepieciešamība pēc personīgās telpas u.c. Vērtējot šos aspektus, svarīgi piesaistīt aprūpes iestādes vadītāju un speciālistus, lai izvērtētu visu iepriekšminēto faktoru ietekmi uz bērnu un kopīgi visiem iesaistītajiem speciālistiem vienoties par bērnam piemērotāko risinājumu.

ANO konvencijas par bērnu tiesībām 12. pantā noteikts, ka dalībvalstis nodrošina, lai ikvienam bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, būtu tiesības brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei. Šajā nolūkā bērnam tiek dota iespēja tikt uzklausi jebkādā ar viņu saistītā tiesvedībā un administratīvā procesā vai nu tieši, vai ar pārstāvja vai attiecīgas iestādes starpniecību, ievērojot attiecīgās valsts tiesību aktu procesuālās normas.

Īpaši uzsverams bāriņtiesas proaktīvas rīcības nozīmīgums, komunicējot ar bērnu. Bāriņtiesai jāizskaidro bērnam saprotamā veidā visi ar ārpusģimenes aprūpētāja maiņu saistītie aspekti un pašai bāriņtiesai ir jānoskaidro bērna viedoklis, negaidot, kad bērns izrādīs iniciatīvu.

Būtiska ir paša bērna iesaiste ar viņu saistītu lēmumu pieņemšanā, tādēļ vēršam uzmanību uz nepieciešamību sarunāties ar bērnu, veicināt viņa līdzdalību lēmuma pieņemšanā, respektēt viņa viedokli, ciktāl tas neapdraud bērna tiesības un labākās intereses, un sniegt pietiekamu, savlaicīgu un bērnam saprotamu informāciju.

Administratīvajās lietās, kad bāriņtiesa lietu izskata rakstveida procesā, jāņem vērā Bāriņtiesu likuma 49. panta pirmajā daļā noteiktais, ka bāriņtiesas lēmumi stājas spēkā un ir izpildāmi nekavējoties.

6 bāriņtiesu 11 lietās konstatētas nepilnības saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 70. punktā noteikto, proti, bāriņtiesas triju darbdienu laikā pēc lēmuma pieņemšanas, kas personai dod tiesības uz valsts sociālo pabalstu vai ar kuru saskaņā šādas tiesības personai izbeidzas, nav informējušas par to Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūru.

Bāriņtiesa katru gadu līdz 1. februārim, kā arī aizbildnībai beidzoties, saņem un pārbauda aizbildņa iesniegto norēķinu.⁴² Pārbaūžu laikā 6 bāriņtiesu 18 lietās par bērna ievietošanu aprūpes iestādē konstatēts, ka šī prasība nav ievērota.

⁴¹ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 84. punktā noteikto.

⁴² Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 31. panta trešajā daļā noteikto.

8. Lietas par aizgādības tiesību pārtraukšanu un pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu vai prasības sniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai

8.1. Riska novērtēšana

Riska novērtēšana veicama, ierosinot lietu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem un pirms bāriņtiesas lēmuma pieņemšanas attiecīgajā lietā, izņemot gadījumu, kad tiek pieņemts vienpersonisks lēmums saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 23. pantu.⁴³

Risku novērtējumā bāriņtiesai jāidentificē riska faktori, jānosaka riska līmenis un vienlaikus jāanalizē ģimenes/vecāku resursi. Bāriņtiesai, pamatojoties uz apkopoto informāciju, jāizdara pamatoti un argumentēti secinājumi par nepieciešamajiem uzlabojumiem ģimenes situācijā, lai izvērtētu nepieciešamību lemt par bērna šķiršanu no ģimenes viņa prioritārai tiesību un interešu aizsardzības nodrošināšanai.

MK noteikumu Nr. 1037 75. punktā noteikts, ka, veicot riska novērtēšanu, bāriņtiesa var pieaicināt attiecīgus speciālistus un institūciju pārstāvjus vai pieprasīt viņu rīcībā esošu informāciju.

6 bāriņtiesu 20 lietās konstatētas dažādas nepilnības saistībā ar riska novērtēšanu, proti, riska novērtēšana veikta novēloti vai nav veikta vispār. Konstatēts, ka savlaicīgi nav tikusi iegūta pietiekama informācija korektai un rūpīgai riska izvērtējuma veikšanai, tostarp bērna, vecāku viedokļu savlaicīgai noskaidrošanai pirms lēmuma pieņemšanas.

1 bāriņtiesas 2 ietās konstatēts, ka novēloti (divas nedēļas līdz mēnesis pēc riska izvērtējuma) bāriņtiesa informējusi vecāku par sekām un uzdevusi viņam sadarbībā ar sociālo dienestu noteiktā termiņā novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus.

Izvērstāks metodiskais skaidrojums par riska izvērtējumu skatāms Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma “Metodiskie ieteikumi par aizgādības tiesību pārtraukšanu un pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu” 3.2.4.1. sadaļā “Informācijas iegūšana un riska novērtēšana”.⁴⁴

8.2. Bāriņtiesas lēmuma pieņemšana gada laikā pēc aizgādības tiesību pārtraukšanas

8.2.1. Gada termiņa ievērošana un savlaicīga informācijas iegūšana

5 bāriņtiesās lietu kategorijā par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vai pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu 12 lietās bāriņtiesas ne vienmēr ievērojušas Civillikuma 203. panta trešajā un ceturtajā daļā noteikto, proti, ja gada laikā no aizgādības tiesību pārtraukšanas nav iespējams tās atjaunot, bāriņtiesa lemj par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai, izņemot gadījumu, kad aizgādības tiesības nevar atjaunot no vecāka neatkarīgu apstākļu dēļ. Bāriņtiesai ir tiesības lemt par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai pirms šā panta trešajā daļā noteiktā termiņa iestāšanās, ja tas ir bērna interesēs, jo īpaši, ja vecākam iepriekš ir atņemtas cita bērna aizgādības tiesības.

Uzraudzības dienests secināja, ka bāriņtiesas nereti novēloti vērš uzmanību uz lēmumu pieņemšanu par prasības sniegšanu tiesā bērna aizgādības tiesību atņemšanai vecākiem.

⁴³ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 73. punktā noteikto.

⁴⁴ Skatīt Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 3.2.4.1. sadaļā: <https://www.bac.gov.lv/lv/media/1713/download?attachment>

Civillikumā paredzētais gada termiņš ir ievērojams, kad vecāki aktīvi iesaistās problēmu risināšanā, saņem un izmanto sociālā dienesta sniegtos pakalpojumus ģimenes situācijas uzlabošanai, uztur attiecības ar bērnu, sniedz emocionālu un finansiālu atbalstu bērna aprūpei un audzināšanai ārpusģimenes aprūpes nodrošinātājam.

Situācijās, kur bērna vecāks ir nopietni pārkāpis bērna tiesības un intereses, ir veicis smagu noziegumu pret bērnu, nav sadarbojies ar bāriņtiesu un sociālo dienestu aprūpes pārtraukšanas iemeslu novēršanai, neveido un neuztur saskarsmi ar bērnu, bērna labāko interešu un tiesību nodrošināšanai prasība tiesā aizgādības tiesību atņemšanai sniedzama savlaicīgi, pēc prasības pamatojumu veidojošo faktu konstatēšanas. Bāriņtiesa lemj par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai pirms Civillikuma 203. panta ceturtajā daļā paredzētā gada termiņa, ja tas ir bērna interesēs, it īpaši, ja vecākam iepriekš ir atņemtas cita bērna aizgādības tiesības.⁴⁵

Detalizētāku informāciju ar prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai saistītiem aspektiem skatīt Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 3. metodikas 3.4. sadaļā “Lēmums par prasības sniegšanu tiesā”.⁴⁶

8.2.2. Periodiska informācijas iegūšana no sociālā dienesta

5 bāriņtiesu 12 lietās konstatēts, ka bāriņtiesas nav periodiski ieguvušas informāciju no sociālā dienesta par veikto psihosociālo darbu ar ģimeni, lai novērstu bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus⁴⁷.

Saskaņā ar Civillikuma 203. panta ceturtajā daļā noteikto, pārtrauktās aizgādības tiesības vecākam atjauno, ja bāriņtiesa atzīst, ka nepastāv šā panta pirmajā vai trešajā daļā minētie apstākļi. Ja gada laikā no aizgādības tiesību pārtraukšanas nav iespējams tās atjaunot, bāriņtiesa lemj par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai, izņemot gadījumu, kad aizgādības tiesības nevar atjaunot no vecāka neatkarīgu apstākļu dēļ.

Lai objektīvi un vispusīgi izvērtētu ģimenes situāciju un panāktās pozitīvās izmaiņas, bāriņtiesai jāiegūst detalizēta informācija no sociālā dienesta par veikto psihosociālo darbu ar ģimeni un tā rezultātiem dinamiskā bāriņtiesas noteiktajā termiņā.

Tādējādi gadījumos, kad vecāks sadarbojies ar sociālo dienestu, lai novērstu bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus, bāriņtiesai būtiski no sociālā dienesta saņemt informāciju par panāktajām pozitīvajām izmaiņām ģimenes sociālajā funkcionēšanā, (kas izriet no sociālā dienesta plānotajām un īstenotajām aktivitātēm darbā ar ģimeni, resursu piesaisti, pakalpojumu nodrošināšanu utt.), uzlabojumiem vecāka prasmju attīstībā, papildus zināšanu apguvē, konkrētu risku mazināšanā un novēršanā utt., proti, atkarībā no tā, kāds bijis bāriņtiesas sniegtais sākotnējais ģimenes situācijas izvērtējums (risku līmeņa un resursu analīzes kopsavilkums) sociālajam dienestam un norādījumi par nepieciešamajiem uzlabojumiem.

⁴⁵ Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 22. panta sestajā daļā noteikto.

⁴⁶ Skatīt Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 3.4. sadaļā: <https://www.bac.gov.lv/lv/media/1713/download?attachment>

⁴⁷ Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 17. panta ceturto apakšpunktu un Civillikuma 203. panta ceturtajā daļā noteikto.

8.2.3. Vecāka informēšana, pārtraucot aizgādības tiesības

Bāriņtiesa, ierosinot lietu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, veic riska novērtēšanu, informē vecāku par sekām un uzdod viņam sadarbībā ar sociālo dienestu noteiktā termiņā novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus. Ja vecāks šajā termiņā kavējas novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus un bērna palikšana ģimenē var radīt draudus bērna dzīvībai un veselībai, bāriņtiesa lemj par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam un bērna šķiršanu no ģimenes.⁴⁸

Pārbaužu gaitā secināts, ka 5 bāriņtiesu 13 lietās pēc lēmuma par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam pieņemšanas, nav informējušas vecākus:

- 1) par pienākumu sadarboties ar savas dzīvesvietas pašvaldības sociālo dienestu un citām institūcijām un personām, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē;
- 2) par pienākumu maksāt par bērnam sniegto ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu;
- 3) par tiesībām saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību, ja vecāks atbilst normatīvajos aktos noteiktajiem šīs palīdzības saņemšanas nosacījumiem.⁴⁹

Izvērsti metodiskie ieteikumi par bāriņtiesas veicamajām darbībām aizgādības tiesību lietu izskatīšanā un lēmumu pieņemšanā skatāmi Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējumā “Metodiskie ieteikumi par aizgādības tiesību pārtraukšanu un pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu” 3.2.4. sadaļā.⁵⁰

9. Aizgādības lietas

Viena no biežāk konstatētajām nepilnībām ir saistīta ar aizgādības uzraudzības aspektiem. Bāriņtiesa vismaz reizi gadā pārbauda aizgādņa darbību un noskaidro aizgādņa un aizgādībā esošas personas viedokli par mantas pārvaldību, kā arī aizgādībā esošas personas viedokli par savstarpējām attiecībām ar aizgādni un nedalītā saimniecībā dzīvojošām personām.⁵¹ Bāriņtiesa prioritāri nodrošina bērna vai aizgādībā esošas personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību.⁵²

3 bāriņtiesu 17 lietās konstatēta neregulāra dzīves apstākļu pārbaužu veikšana pēdējā gada laikā, tostarp aizgādņa un aizgādībā esošas personas viedokļa nenoskaidrošana par mantas pārvaldību, kā arī aizgādībā esošas personas viedokļa noskaidrošana par savstarpējām attiecībām ar aizgādni un nedalītā saimniecībā dzīvojošām personām.⁵³

Aizgādībā esošu personu viedokli var būt apgrūtināti noskaidrot personas veselības stāvokļa dēļ, viņa individuālo īpatnību un citu iemeslu dēļ, taču bāriņtiesai ir būtiski veikt regulāras dzīves apstākļu pārbaudes un ar visiem bāriņtiesai pieejamiem līdzekļiem pārliecināties, ka aizgādībā esošas personas tiesības un intereses ir aizsargātas, esot aizgādībā, tostarp vērtējot, vai personas individuālās vajadzības tiek nodrošinātas iespējami labākā veidā.

⁴⁸ Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 22. panta 1.¹ daļā noteikto.

⁴⁹ Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 22. panta otrajā daļā noteikto.

⁵⁰ Skatīt Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 3.2.4. sadaļā: <https://www.bac.gov.lv/lv/media/1713/download?attachment>

⁵¹ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 80. punktā noteikto.

⁵² Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 4. panta otrajā daļā noteikto.

⁵³ Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1037 80. punktā noteikto.

Detalizētu informāciju par aizgādībā esošas personas viedokļa noskaidrošanu skatīt Rokasgrāmatas bāriņtiesām metodikas “Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par aizgādības lietu jautājumiem” 1.1.2. apakšnodaļā “Personas ar ierobežotu rīcībspēju viedokļa noskaidrošana”.⁵⁴

Aizgādnim jāpalīdz aizgādībā esošajam apgūt prasmes un spējas, kas nepieciešamas, lai viņš varētu atjaunot savu rīcībspēju.⁵⁵ Aizgādnim jānodrošina aizgādībā esošās personas kopšana, tomēr viņam nav pienākuma pašam kopt šo personu.⁵⁶

Visos gadījumos, kad aizgādībā esošās personas prasmju un spēju attīstība ir uzticēta citām personām, aizgādnim tas ir jāuzrauga. Līdz ar to šis aspekts arī ir jāvērtē, veicot ikgadējo aizgādņa darbības pārbaudzi.

Likumdevējs bāriņtiesai uzlicis par pienākumu informēt aizgādni par pienākumu Civilprocesa likuma 270.² panta otrās daļas noteiktajā termiņā iesniegt tiesā pieteikumu par obligāto rīcībspējas ierobežojuma pārskatīšanu personai ar rīcībspējas ierobežojumu.

Konstatēts, ka 5 bāriņtiesu 7 lietās šis pienākums nav ticis īstenots. Pārējās bāriņtiesas ir veltījušas resursus un pūles, lai izveidotu un uzturētu iekšējās uzskaites sistēmas šī pienākuma veikšanai, atbildīgi un sistemātiski informējot aizgādņus par nepieciešamību iesniegt tiesā pieteikumu par rīcībspējas pārskatīšanu personai.

Papildus konstatēts, ka 5 bāriņtiesu 33 lietās nav ievērots MK noteikumu Nr. 1037 79. punktā noteiktais, proti, bāriņtiesas aizgādnim nav savlaicīgi izskaidrojušas viņa pienākumus, tiesības un atbildību.

1 bāriņtiesas lietā konstatēts, ka lieta ierosināta vēl pirms tiesas sprieduma. Saskaņā ar Civillikuma 355. panta pirmo daļu aizgādņus pār pilngadīgajiem pēc tiesas sprieduma ieceļ attiecīgā bāriņtiesa. Tādējādi secināms, ka attiecībā uz pilngadīgām personām ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem un izlaidīgu vai izšķērdīgu dzīvi, kā arī promesošām un pazudušām pilngadīgām personām bāriņtiesas pienākums rodas līdz ar tiesas sprieduma spēkā stāšanos.

1 bāriņtiesas 2 lietās konstatēts, ka bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu atlaist mirušu aizgādni no aizgādņa pienākumu pildīšanas. Uzraudzības dienests vērš uzmanību, ka gadījumos, kad ir iestājusies aizgādņa nāve, bāriņtiesai pēc analogijas principa jārīkojas līdzīgi kā aizbildnības lietās, līdz ar to, bāriņtiesai nav jāpieņem lēmums par mirušas personas atlaišanu no aizgādņa pienākumu pildīšanas.

Pārbaužu laikā konstatēti trūkumi bāriņtiesu darbībā attiecībā uz aizgādībā esošo personu mantisko interešu aizsardzību, proti, 4 bāriņtiesu 16 lietās nav veikta mantas apskate un lietai nav pievienots mantas sastāva pārbaudes akts, 4 bāriņtiesu 17 lietās vismaz reizi gadā nav pārbaudīta aizgādņa darbība un noskaidrots aizgādņa un aizgādībā esošas personas viedoklis par mantas pārvaldību, kā arī aizgādībā esošas personas viedoklis par savstarpējām attiecībām ar aizgādni un nedalītā saimniecībā dzīvojošām personām.

⁵⁴ Metodika par aizgādības lietu jautājumiem pieejama: <https://www.bac.gov.lv/lv/media/1647/download?attachment>

⁵⁵ Saskaņā ar Civillikuma 360. panta otrajā daļā noteikto.

⁵⁶ Saskaņā ar Civillikuma 360. panta trešajā daļā noteikto.

10. Atbalsts bērnam bārenim vai bez vecāku gādības palikušam bērnam pēc pilngadības sasniegšanas

BTAL 12. panta trešajā daļā noteiktas bērna sociālās tiesības, proti, bērnam, kurš nesaņem pietiekamu vecāku aprūpi, ir tiesības uz valsts un pašvaldības sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem. Šī panta ceturtajā daļā noteikts, ka katram bārenim un bez vecāku gādības palikušam bērnam valsts un pašvaldība nodrošina Ministru kabineta noteiktās sociālās garantijas.

Konstatēts, ka 2 bāriņtiesu 2 lietās daļēji ievērotas Bāriņtiesu likuma 33. panta ceturtais daļas prasības, proti, bāriņtiesas nav izpildījušas pienākumu – sešus mēnešus pirms bērna pilngadības sasniegšanas informēt aizbilstamo un pašvaldības sociālo dienestu par sociālo garantiju saņemšanu.

1 bāriņtiesas 4 lietās nav ievērota MK noteikumu Nr. 857 24. punkta prasība, proti, ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu sniedzējs sadarbībā ar bāriņtiesu sešus mēnešus pirms bērna pilngadības sasniegšanas viņu rakstiski informē par tiesībām saņemt palīdzību dzīvokļa jautājuma risināšanā, braukšanas maksas atvieglojumus, kā arī atbalstu izglītības iegūšanā un patstāvīgās dzīves uzsākšanā.

Pašvaldības pienākums ir palīdzēt bārenim un bez vecāku gādības palikušam bērnam ar mājokli likumā “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” noteiktajā kārtībā, un jautājumos par bērna sociālo garantiju nodrošināšanu saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 857.

No 2024. gada 1. janvāra pašvaldības sociālajam dienestam pēc tam, kad ārpusģimenes aprūpē esošs bērns sasniedzis 16 gadu vecumu, ir pienākums sadarbībā ar ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru vai ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju ne retāk kā reizi gadā izvērtēt bērna nākotnes vajadzības un resursus un pēc viņa patstāvīgas dzīves uzsākšanas nodrošināt tam nepieciešamos atbalsta pasākumus, kā arī vismaz divus gadus pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas novērtēt tā sociālās situācijas izmaiņas.⁵⁷

Nemot vērā nepieciešamību pēc individualizētas pieejas katra konkrētā bērna situācijā, Uzraudzības dienesta ieskatā, bāriņtiesai, sociālajam dienestam un ārpusģimenes aprūpes sniedzējam nepieciešams sadarboties, lai katram konkrētajam bērnam pašvaldībā pieejamie pakalpojumi tiktu atbilstoši izskaidroti un būtu vērsti uz bērna individuālo vajadzību nodrošināšanu.

11. Pārbaūžu rezultātā bāriņtiesām sniegtais metodiskais atbalsts

Pārbaūžu rezultātā:

- 1) bāriņtiesām uzdots novērst pārbaudes aktā minēto **61** nepilnību, informējot par novērsto Uzraudzības dienestu;
- 2) bāriņtiesām sniegti **146** ieteikumi un rekomendācijas;
- 3) bāriņtiesām pārbaudes noslēguma pārrunās sniegta atsevišķa metodiska palīdzība **43** jautājumos.

⁵⁷ Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/340389>

Jautājumi, kuros biežāk pārbaudes noslēguma pārrunās bāriņtiesām sniegta atsevišķa metodiska palīdzība

- Par normatīvā regulējuma prasību un termiņu ievērošanu, informējot iecelto aizbildni un aizgādni par pienākumiem.
- Par bērnu interešu ievērošanu, sniedzot pieteikumu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai vecākiem pirms gada termiņa.
- Par bāriņtiesas darbībām, lai nodrošinātu pilnvērtīgu datu apstrādi NPAIS (BARIS) un AGIS.
- Par bāriņtiesas apliecinātiem dokumentiem, veicot darbības bērnam piemērotākā ārpusģimenes aprūpes veida nodrošināšanā.
- Par pārskata, kurā atspoguļotas veiktās darbības, izvēloties bērnam atbilstošāko ārpusģimenes aprūpes veidu, sastādīšanas nepieciešamību neatkarīgi no tā, vai ārpusģimenes aprūpi nodrošinās persona, kura ar bērnu ir tuvā radniecības saitē.
- Par aizbildņa izvērtēšanu un bāriņtiesas darbībām, gadījumos, ja vecāks, kuram pārtrauktas aizbildnībā esošo bērnu aizgādības tiesības, uzturas vai dzīvo vienā mājsaimniecībā ar aizbildni un aizbilstamajiem.
- Par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu/nepārtraukšanu vecāka slimības dēļ, kā arī par bērna ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu gadījumos, ja uz vecāka iesnieguma pamata tiek lūgts nodibināt aizbildnību vecāka veselības problēmu dēļ.
- Par pirmreizējo risku novērtēšanas termiņiem aizgādības lietās, ierosinot administratīvo lietu, pamatojoties uz Bāriņtiesu likuma 22. panta 1^l daļu, kā arī par pienākumu vecākam uzdot uzdevumus, lai novērstu apstākļus, kādi ir bijuši par iemeslu lietas ierosināšanai.
- Par personas obligāto rīcībspējas ierobežojuma, garīga rakstura vai citu veselības traucējumu dēļ, pārskatīšanu.
- Par nepieciešamību iegūt atzinumu no psihiatra/narkologa par personas veselības stāvokli, nevis tikai pārliecināties (pieprasot informāciju Nacionālajam veselības dienestam), vai persona nav sastāvējusi uzskaitē.
- Par administratīvās lietas veidošanu, ja diviem vecākiem tiek ierosināta lieta par bērniem, bet vecāki nedzīvo vienā mājsaimniecībā.
- Par mantas apskates akta pievienošanu lietai – mantas apskates akts nav pievienojams lietai, ja manta faktiski nav.
- Par jēdziena “*manta*” būtību, norādot, ka tā ir ne tikai ķermeniska kustama vai nekustama lieta ar augstu materiālu vērtību, bet ikviena ķermeniska vai bezķermeniska lieta, kurai piemīt zināma vērtība, piemēram, nauda u.c.
- Par pilnvērtīgu datu apstrādi ārkārtas aizbildnības lietas ietvarā, pievēršot uzmanību lēmuma par aizbildņa iecelšanu pamatotībai.
- Par termiņu ievērošanu, pieņemot lēmumu par personu atbilstību audžuģimenes pienākumu veikšanai un audžuģimenes statusa piešķiršanu.
- Par nedalītā saimniecībā ar bērnu dzīvojošo personu viedokļa noskaidrošanu par attiecībām ar aizbilstamo.
- Par bērna viedokļa noskaidrošanu – nepieciešams reaģēt uz saņemto informāciju – ja bērns informē, ka sācis smēķēt, ir jābūt informācijai, ka bāriņtiesa, sadarbībā ar citām

iestādēm ir uzsākusi situācijas risināšanu. Ja bērns atklāj, ka vēlas trenēties kādā sporta veidā, jābūt informācijai, kā iestādes mēģinājušas šādu iespēju bērnam nodrošināt.

- Par nepieciešamību informēt bērnu likumisko pārstāvi, ka saskaņā ar Ministru kabineta 2010. gada 3. augusta noteikumu Nr. 721 “Kārtība, kādā bērni šķērso valsts robežu” 5. punktu bērnam, kurš izceļo ārpus savas valsts robežām, nepieciešams bāriņtiesas lēmums par atļauju izceļot.
 - Par krīzes audžuģimenes resursu izmantošanu, bērnu ievietošanas kārtību un bērnu uzturēšanās termiņiem krīzes audžuģimenē.
 - Par nepieciešamību sarunas ar bērniem protokolus sastādīt tiešās runas formā, atspoguļojot bāriņtiesas uzdotā jautājuma būtību, bērna sniegto atbildi.
- u.c.